

Kriminalna karijera ženskih počiniteljica kaznenih djela

Dabo, Ena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:633982>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Kriminalna karijera ženskih počiniteljica kaznenih djela

Ena Dabo

Zagreb, lipanj, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Kriminalna karijera ženskih počiniteljica kaznenih djela

Studentica: Ena Dabo

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dalibor Doležal

Zagreb, lipanj, 2022.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad (Kriminalna karijera ženskih počiniteljica kaznenih djela) i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Ena Dabo

Mjesto i datum: Zagreb, lipanj 2022.

Naslov rada: Kriminalna karijera ženskih počiniteljica kaznenih djela

Studentica: Ena Dabo

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dalibor Doležal

Program/modul: Socijalna pedagogija/Odrasli

SAŽETAK

Kriminalitet je već dugi niz godina nepresušna tema teoretičara i istraživača koji su ponudili brojne nalaze o raznim oblicima i teorijama kriminaliteta. Krajem 80.-ih godina prošlog stoljeća pojavio se koncept kriminalne karijere, koji je postojao puno duže, no tada je detaljno razrađen i poprimio oblik koji ima danas. Istraživanja o ključnim dimenzijama kriminalne karijere, što uključuje participaciju, učestalost, težinu i duljinu, ponudila su brojne informacije o obrascima kriminalnih aktivnosti tijekom života počinitelja. Ipak, iako postoji mnogo znanja o ovom konceptu, on se najvećim dijelom temelji na istraživanjima muške populacije, dok je ženski dio značajno manje proučavan. Uzevši u obzir društveni položaj žena, ulogu koju imaju u društvu te očekivanja koja okolina ima od žena, ne iznenađuje činjenica da se žene manje upuštaju u kriminalne aktivnosti. No, iako u manjoj mjeri, one i dalje sudjeluju u kriminalnim aktivnostima te se javlja potreba za istraživanjem obilježja kriminalne karijere kod počiniteljica kaznenih djela. Ovaj rad će pružiti pregled dostupnih znanja i istraživanja o kriminalnim karijerama ženskih počiniteljica kako bi se dobio bolji uvid u karakteristike i složenu pojavnost ženskog kriminaliteta.

Ključne riječi: kriminalna karijera, dimenzije, kriminalitet žena

Title: Criminal career of female offenders

Student: Ena Dabo

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dalibor Doležal

Program/module: Social pedagogy/Adults

SUMMARY

Criminality has been an infinite topic for many years by theorists and researchers who have offered numerous findings on various forms and theories of crime. In the late 1980s, the concept of a criminal career emerged, which existed for much longer, but then it was elaborated in detail and took the form it has today. Research on key dimensions of criminal careers, including participation, frequency, seriousness, and duration, provided lots of information on patterns of criminal activity during the perpetrator's lifetime. However, although there is a lot of knowledge about this concept, it is mostly based on research of the male population, while the female part is significantly less studied. Considering the social position of women, the role they play in society and the expectations that it has of women, it is not surprising that women are less involved in criminal activities. However, although to a lesser extent, they still participate in criminal activities and there is a need to investigate the characteristics of criminal careers among female perpetrators. This thesis will provide an overview of available knowledge and research on the criminal careers of female perpetrators in order to gain a better insight into the characteristics and complex occurrence of female crime.

Key words: criminal career, dimensions, female crime

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KRIMINALNA KARIJERA.....	2
2.1. Povijesni razvoj koncepta kriminalne karijere	3
3. KARAKTERISTIKE KRIMINALNE KARIJERE	4
3.1. Dimenzije kriminalne karijere	5
3.1.1. <i>Participacija</i>	5
3.1.2. <i>Učestalost</i>	6
3.1.3. <i>Težina</i>	7
3.1.4. <i>Duljina</i>	9
3.2. Početak ili onset.....	10
3.3. Odustajanje i kraj.....	11
4. ISTRAŽIVANJA KRIMINALNE KARIJERE	13
4.1. Participacija	15
4.2. Učestalost.....	16
4.3. Težina	17
4.4. Duljina	19
5. KRIMINALITET ŽENA.....	20
6. KRIMINALNA KARIJERA ŽENSKIH POČINITELJICA KAZNENIH DJELA.....	22
6.1. Participacija	25
6.1.1. <i>Istraživanja participacije</i>	26
6.2. Učestalost.....	28
6.2.1. <i>Istraživanja učestalosti</i>	29
6.3. Težina	31
6.3.1. <i>Istraživanja težine</i>	32
6.4. Duljina	33
6.4.1. <i>Istraživanja duljine</i>	34
7. NEDOSTATCI I PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA	35
8. ZAKLJUČAK	37
9. LITERATURA.....	39

1. UVOD

Ljudsko ponašanje središtem je proučavanja već dugi niz godina. Mnogi istraživači nastoje otkriti zašto se ljudi ponašaju na određen način, koji je kontekst u kojemu se ta ponašanja odvijaju te što ih potiče na specifična ponašanja. Osobito intrigantna su kriminalna ponašanja jer ona uzrokuju štetu društvu u kojemu taj pojedinac živi. Kriminolozi se već stoljećima bave proučavanjem kriminaliteta u društvu i nastoje pronaći odgovore na pitanje zašto i kako netko čini kaznena djela, te su otkrili niz važnih nalaza koji su značajni za razumijevanje kriminaliteta.

Kriminalna karijera jedan je od koncepata u kriminologiji koji se bavi razumijevanjem nečijeg kriminalnog puta, no za razliku od drugih teorija kriminaliteta, kriminalna karijera ne pokušava pronaći uzroke nečijeg kriminalnog ponašanja, već samo daje pregled o karakteristikama kriminalnog životnog puta. Ona daje informacije o participaciji, učestalosti, težini i duljini kriminalne karijere počinitelja, što predstavlja četiri glavne dimenzije ovog koncepta. Također, osvrće se i na početak činjenja kaznenih djela, ustrajnost u tom procesu te odustajanje i završetak kriminalnog ponašanja. Ovaj koncept zamah je doživio 80-ih godina prošlog stoljeća kada su Blumstein, Cohen, Roth i Visher (1986) na Panelu za istraživanje kriminalnih karijera predstavili dosadašnje nalaze o kriminalnoj karijeri te su detaljno razradili sam koncept. Od tada pa do danas, mnogo je značajnih nalaza proizašlo iz longitudinalnih istraživanja o kriminalnoj karijeri.

Ipak, jedna skupina počinitelja ne dobiva dovoljno pažnje, a to su žene. Warren i Rosenbaum (1986) su istaknuli kako postoji dosta znanja o kriminalitetu žena, no u kontekstu kriminalne karijere žene nisu dovoljno istraživane. Uzimajući u obzir da one čine manje kaznenih djela od muškaraca, neki su čak smatrali da se koncept kriminalne karijere ne može primijeniti na žene. No, žene kao i muškarci mogu biti dugoročni i perzistentni prijestupnici koji tijekom svog života čine niz kaznenih djela, pa se i njihov kriminalni put može objasniti u okviru dimenzija kriminalne karijere. Nalazi istraživanja o kriminalnim karijerama žena su raznoliki, no većina ukazuje na to da su žene kao počinitelji manje uključene u činjenje kaznenih djela, imaju kraće kriminalne karijere, čine lakša kaznena djela i generalno su manje opasni počinitelji od muškaraca.

S obzirom na nedostatak istraživanja i sveobuhvatnih znanja o ženama u okviru koncepta kriminalne karijere, ovaj rad dati će pregled osnovnih postavki koncepta kriminalne karijere, pružiti informacije o kriminalnim karijerama ženskih počiniteljica te istaknuti glavne nalaze dosad provedenih istraživanja na temu kriminalne karijere. Također, osvrnuti će se i na razlike

između muškaraca i žena u ovom kontekstu te istaknuti postojanje rodnog jaza u kriminologiji, kao i važnost istraživanja žena u svim kontekstima kriminologije.

2. KRIMINALNA KARIJERA

Kriminalna karijera već je dugi niz godina područje interesa stručnjaka, o čemu nam govore i radovi Clifforda R. Shawa s početka 20. stoljeća o sklonostima i karakteristikama pojedinaca u činjenju kaznenih djela. Blumstein i sur. su 1986. godine definirali kriminalnu karijeru kao longitudinalni slijed zločina počinjenih od strane pojedinog počinitelja (Piquero, Farrington i Blumstein, 2003). Važno je istaknuti da kriminalna karijera nije teorija kriminaliteta, već ona predstavlja način strukturiranja i organiziranja znanja o ključnim karakteristikama kaznenih djela kako bi se te spoznaje mogle proučavati (Blumstein, Cohen, Farrington, 1988). Istraživanja kriminalne karijere proučavaju karakteristike pojedinih prijestupnika i koriste te informacije za prikupljanje znanja o pojedincima, ali skupovima počinitelja i njihovim grupnim karakteristikama kako bi se mogle kreirati smjernice za kazneno pravosuđe koje bi potom moglo na najbolji odgovarajući način odgovoriti na kriminal (MacLeod, Grove i Farrington, 2012). Proučavanje kriminalne karijere se zapravo temelji na prošlosti i povijesti kriminalnih aktivnosti pojedinca, a služi u svrhu predviđanja budućeg kriminalnog ponašanja te u konačnici i otkrivanje učinkovitih metoda za suzbijanje kriminaliteta.

Kriminalna karijera kao koncept veliki je zamah doživjela 1986. godine izvješćem „Kriminalne karijere i karijerni kriminalci“ čiji je zadatak bio da provede procjena izvedivosti analize tijekom kriminalnih karijera, da se istraži kolika je korisnost instrumenata koji predviđaju smanjenje kriminala kroz onesposobljavanje te da se provjeri doprinos istraživanja kriminalnih karijera postojećem znanju o kriminalu i kako se to znanje onda može dalje razvijati (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007). U izvješću su se osvrnuli na prošlost, sadašnjost i budućnost istraživanja kriminalnih karijera, uočili se mogući propusti i nedostaci te se naglasila važnost longitudinalnog proučavanja kriminalne aktivnosti za dobivanje ukupne slike o kriminalitetu.

U kontekstu ove pojave razlikujemo pojmove kriminalna karijera (engl. criminal career) i karijerni kriminalac (engl. career criminal). Karijeru definiramo kao okupaciju ili specijalizaciju te prijelaz iz jedne profesionalne faze u drugu na hijerarhiji znanja, kvalifikacija i razumijevanja. Održavanje karijere uključuje dugoročnu predanost i način života, s ciljem da osoba postigne najveću razinu profesionalnosti (Eedelstein, 2015). Kriminalna karijera, kao i

druge karijere, uključuje profesionalizam, specijalizaciju i set vještina, te može služiti za ostvarivanje materijalne dobiti. Prema Dictionary of Law (2005; prema Mallillin, 2006) karijerni kriminalac je definiran kao „habitualni ili ponovni prijestupnik s dvije ili više prethodne osude za nasilne zločine ili zločine vezane uz drogu i, prema federalnim smjernicama o kazni, dobiva maksimalne kazne”. Blumstein i Cohen (1987; prema Mallillin, 2006) su tvrdili da pojam karijerni kriminalci odnosi na ekstremniju skupinu prijestupnika koji čine teške zločine tijekom duljeg vremenskog razdoblja.

Kriminalna karijera kao pristup se odnosi na proučavanje nečije kriminalne aktivnosti tijekom određenog vremenskog razdoblja, a to se čini na način da se prikupljaju podatci o vrsti, broju i težini kaznenih djela te učestalosti činjenja kaznenih djela pomoću službenih podataka ili samoiskazom počinitelja kaznenih djela unutar određenog vremenskog razdoblja te se na temelju dobivenih rezultata donose zaključci o kriminalnoj karijeri (Doležal, 2009).

2.1. Povijesni razvoj koncepta kriminalne karijere

Mnogi istraživači već su od davnih vremena bili zainteresirani za kriminalnu aktivnost pojedinaca. Quetelet je još 1831. godine prepoznao da je sklonost kriminalu varirala je s godinama, pa je koristio podatke o zločinima počinjenim protiv osoba i imovine u Francuskoj u razdoblju od 1826. do 1829. godine i otkrio da su kaznena djela najčešća bila u kasnoj adolescenciji pa sve do sredine 20-ih godina. Od Queteletovih nalaza, mnogi istraživači su se usmjerili na istraživanje odnosa između dobi i kriminaliteta, kao i za niz različitih vrsta zločina (Hirschi i Gottfredson, 1983; prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2007).

Naziv karijera društvu u društvu je poznat od davnina i označava profesiju ili okupaciju pojedinca, a često se poistovjećuje s poslom koji taj pojedinac obavlja. Kempf (1987; prema Kyvsgaard, 2003) smatra da je sociolog Everett C. Hughes uveo koncept u čikašku školu, a za njega je ona označavala „pokretnu perspektivu u kojoj osoba vidi svoj život u cjelini i tumači značenje svojih različitih atributa, radnji i stvari koje joj se događaju” (Hughes, 1937; prema Kyvsgaard, 2003). Ipak, i prije njegovog uvođenja se u kriminologiji spominjao taj termin. U djelima Clifforda R. Shawa „*The Jack-Roller*“ i „*The Natural History of a Delinquent Career*“ iz 1930. i 1931. godine koristio se termin karijera koji je opisivao niz djela koja su se dogodila tijekom životnog, odnosno kaznenog vijeka promatranih pojedinaca. U svojim radovima Shaw nije objašnjavao termin karijere, već ga je koristio za opisivanje kriminalne povijesti.

Ubrzo nakon Shawa, točnije 1937. godine, Edwin Suherland je izdao knjigu „*The Professional Thief*“. Knjigu je napisao upravo profesionalni kriminalac, dok ju je Sutherland uredio. Iako se i u ovom djelu ne spominje nužno kriminalna karijera, djelo je važno jer govori o profesionalizmu koji je važan u obavljanju kaznenih djela. Zahtijeva vrijeme, planiranje, određene vještine te u konačnici dovodi do određenih nagrada.

Koncept kriminalne karijere u kvantitativnoj kriminološkoj studiji prvi su upotrijebili Sheldon i Eleanor Glueck. Iz longitudinalne studije mladih institucionaliziranih prijestupnika nastala su 3 važna rada za kriminalnu karijeru: „*500 Criminal Careers*“ (1930.), follow-up studija „*Later Criminal Careers*“ (1937.), i finalni follow-up, „*Criminal Careers in Retrospect*“ (1943.) (Kyvsgaard, 2003). Ovi autori također nisu objasnili pojam kriminalne karijere, već su koristili nazive poput putanje (engl. trajectory) i životne povijesti, no bez obzira na to, proveli su longitudinalnu studiju koja se bavila praćenjem kriminalnih aktivnosti pojedinaca, što odgovara današnjim studijama koje proučavaju kriminalne karijere.

Moderna era studija kriminalnih karijera započinje radovima 80-ih godina prošlog stoljeća. Alfred Blumstein je na panelu Nacionalne akademije znanosti za istraživanje kriminalne karijere vrlo detaljno predstavio novu paradigmu kriminalne karijere. Kriminalna karijera je tada dobila svoju definiciju, i počela se shvaćati kao longitudinalni slijed zločina od strane nekog počinitelja, te se napravila razlika između pojmova kriminalne karijere i karijernog kriminalca (MacLeod, Grove i Farrington, 2012), a u tom panelu su se osvrnuli i na to da bi se studije kriminalne karijere trebale usmjeriti na 4 primarne mjere: participaciju, učestalost, trajanje karijere i težinu kaznenog djela (Kyvsgaard, 2003).

3. KARAKTERISTIKE KRIMINALNE KARIJERE

Paradigma kriminalne karijere prepoznaje da pojedinci započinju svoju kriminalnu aktivnost u određenoj dobi, sudjeluju u kaznenim djelima određenom individualnom stopom, počine razna kaznena djela i na kraju prestanu. Kako bi se u potpunosti mogla razumjeti nečija kriminalna karijera, nekoliko je važnih pitanja koja se trebaju istražiti. Svačija karijera kreće od neke točke, pa se treba usmjeriti na dobivanje odgovora zašto i kada netko počinje činiti kaznena djela (engl. onset), zašto nastavlja sudjelovati u tim djelima (engl. persistence), zašto kod nekih pojedinaca kaznena djela postaju sve češća ili teža (engl. escalation), te naposljetku zašto i kada

se netko odlučuje na prestanak činjenja kaznenih djela (engl. desistance) (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007).

Vodeći se prethodno navedenim pitanjima, Blumstein i sur. (1986) su definirali 4 ključne dimenzije kriminalne karijere: participacija u činjenju kaznenih djela (engl. participation), učestalost činjenja kaznenih djela (engl. frequency), težina počinjenih djela (engl. seriousness) te duljina kriminalne karijere (engl. career length). U ovom kontekstu je važno istaknuti i da se nečija kriminalna karijera gleda kroz 3 važne točke: početak (engl. onset), trajanje (engl. duration) i kraj (engl. dropout ili termination).

3.1. Dimenzije kriminalne karijere

3.1.1. Participacija

Participacija populaciju dijeli na dvije grupe: oni koji su počinili kazneno djelo i oni koji nisu te se odnosi na dio stanovništva koji je trenutno aktivan u činjenju kaznenih djela ili je nekad tijekom svog života počinio barem jedno kazneno djelo (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007), a mjeri se na način da se broj aktivnih počinitelja podijeli s brojem stanovnika. U bilo kojem razdoblju mjerenja aktivni počinitelji uključuju i nove počinitelje koji počine prvo kazneno djelo tijekom razdoblja promatranja i počinitelje koji su započeli kriminalnu aktivnost u ranijem razdoblju i nastavljaju biti aktivni tijekom razdoblja promatranja. Mjerenje se može obaviti u vrijeme kada je kazneno djelo počinjeno, u vrijeme razriješenja kaznenog djela ili kada se izriče sankcija, pa su iz tog razloga i male razlike u vremenu mjerenja izrazito važne, budući da mogu postojati velike razlike u učestalosti činjenja kaznenih djela u različitim dijelovima života ili čak godinama i mjesecima, što je osobito važno za mlade počiniteljima kaznenih djela (Kryvsgaard, 2003). Važno je istaknuti i da što je duže prosječno trajanje činjenja kaznenih djela, u razdobljima koja se promatraju može se uočiti i veći broj perzistentnih i ponovnih počinitelja (Piquero, Farrington i Blumstein, 2003).

Informacije koje se dobivaju o participaciji ovise o metodi kojom se ti podatci prikupljaju, pri čemu se najčešće koristi samoiskaz počinitelja ili službene statistike, vrsti zločina koja se proučava, karakteristikama uzorka i slično. Samoiskazi su osjetljivi na različite probleme s prisjećanjem, posebno na propadanje pamćenja, a moguća je i namjerna obmana od strane ispitanika. Također, studije samoiskaza obično su ograničene na najviše nekoliko tisuća počinitelja, pa praćenje tolikog broja ljudi sa sobom nosi i značajne troškove. Uhićenja

predstavljaju samo filtrirani uzorak svih počinjenih kaznenih djela, a službene evidencije također mogu skrivati neke pogreške zbog potencijalnih propusta od strane nadležnih ili evidencije uključuju lažna uhićenja koja su nisu povezana sa stvarnim kaznenim djelom osoba koje su uhićene (Blumstein, Cohen, Piquero i Visser, 2010). Važno je napomenuti da će samoiskazi u konačnici pokazati veći broj trenutno aktivnih počinitelja od službenih statistika, a zbog tamne brojke kriminaliteta ukupni kriminalitet se uvijek nagađa. Bez obzira mjere li se kaznena djela podacima o uhićenju, samoiskazima ili viktimizaciji, obrazac je uvijek isti: stopa participacije za muškarce i dječake je 5 do 10 puta veća nego za žene i djevojke (Heimer 2000; Lauritsen, Heimer i Lynch, 2009; Rennison, 2009; Steffensmeier i Haynie, 2000; prema Becker i McCorkel, 2011).

Piquero, Farrington i Blumstein (2007) ističu da su 3 glavna zaključka vezana uz participaciju: prvo, muški počinitelji imaju značajno veću participaciju činjenja kaznenih djela od ženskih počiniteljica, posebno za ozbiljne zločine. Drugi se odnosi na to da pripadnici crne rase imaju veću participaciju u činjenju kaznenih djela, osobito kada se u obzir uzimaju službeni podatci, no Doležal (2009) napominje kako se ovi podatci baziraju na američkim istraživanjima, te je prilikom objašnjenja dobivenih podataka potrebno u obzir uzeti specifične karakteristike američkog društva. Posljednji zaključak je da postoji snažna povezanost između dobi i participacije, pri čemu ranija dob činjenja kaznenih djela često upućuje na veću participaciju i dulju kriminalnu karijeru.

3.1.2. Učestalost

Učestalost činjenja kaznenih djela odnosi se na broj počinjenih kaznenih djela, odnosno intenzitet kojim neki počinitelj čini kaznena djela, te se odnosi na dio populacije koji je činio ili još uvijek čini kaznena djela. Blumstein, Cohen i Farrington (1988) napominju da se učestalost odnosi na prosječnu godišnju stopu po kojoj aktivni počinitelji čine kaznena djela; karakterizira intenzitet ili stopu kriminalne aktivnosti pojedinih počinitelja i označava se grčkim slovom lambda (λ). Podatci o učestalosti također se prikupljaju samoiskazom i službenim podacima, no ovdje se oslanja na retrospektivnu analizu, koja može pomoći u predviđanju buduće učestalosti. Oba pristupa imaju nedostatke, kod samoiskaza je to što je podložan pogreškama u pamćenju ili namjernim pokušajima obmane, dok službeni podatci uključuju samo zabilježene zločine, a nezabilježeni prolaze ispod radara čime se teško dobiva točna slika učestalosti činjenja kaznenih djela kod pojedinca. Blumstein i Cohen (1979) ističu da je

prilikom procjene pojedinačne stope kriminaliteta ili uhićenja važno eliminirati razdoblje koje je počinitelj proveo u zatvoru budući da mu je najvjerojatnije činjenje kaznenih djela bilo onemogućeno, pa se stvarna slika intenziteta dobiva promatrajući razdoblje kada je počinitelj bio na slobodi. Također, Blumstein i sur. (1986) napominju kako veću učestalost činjenja kaznenih djela možemo uočiti kod osoba koje su u nekom dijelu života bile u zatvoru. Taj zaključak je i očekivan, budući da je velika kriminalna aktivnost povećala vjerojatnost da će počinitelj biti uhićen, pa se počinitelji mogu podijeliti na one s većom i one s manjom učestalošću činjenja kaznenih djela.

Istraživanja dosljedno pronalaze spolne razlike u učestalosti i ozbiljnosti kriminalnih aktivnosti, pri čemu muškarci češće sudjeluju u činjenju kaznenih djela te su ta djela ozbiljnija od kaznenih djela koje čine žene (Austin, 1982; Boritch i Hagan, 1990; Klein, 1973; Maher, 1997; Smith i Paternoster, 1987.; Steffensmeier, 1993.; Steffensmeier i Haynie, 2000; Steffensmeier, Schwartz, Zhong i Ackerman, 2005; prema Becker i McCorkel, 2011). Kyvsgaard (2003) napominje kako je čak u polovici slučajeva, počinitelj drugo kazneno djelo počinio samo mjesec dana nakon prethodnog djela, dok u jedva 3% slučajeva između prekršaja prođe više od 5 godina. Činjenica da se većina recidiva događa nedugo nakon prethodnog kaznenog djela znači da učestalost u činjenju kaznenih djela uključuje velik dio recidivističkog ponašanja i time se dobiva prilično dobra slika pojedinačnih stopa recidiva.

Hochstetler, DeLisi i Puhmann (2007) napominju kako nagrade koje se dobivaju kriminalnim ponašanjima mogu biti veliki motivator za učestalo činjenje kaznenih djela. Postoji dosljedno vjerovanje da se zločin nagrađuje (dovodi do života na visokoj nozi, novca i posjedovanja stvari), pa počinitelji procjenjuju privlačnost kriminala na temelju ovih stvari na način koji povećava njihovu učestalost kaznenih djela. Njihova percepcija da se zločin nagrađuje na ovaj način predviđa se mjerom rizika koja se temelji na prethodnim iskustvima počinitelja.

3.1.3. Težina

Težina kaznenih djela se odnosi na svojevrsnu ozbiljnost, i iako se sva kaznena djela shvaćaju ozbiljno, kada se referira na ozbiljnija ili teža kaznena djela, misli se na ona koja imaju teže posljedice na društvo (poput krvnih delikata). Blumstein i sur. (1986) ističu kako većina aktivnih počinitelja sudjeluje u velikom broju kaznenih djela, s nešto većom vjerojatnošću da

će počinitelji ponoviti isto kazneno djelo ili će ponoviti isto djelo unutar skupine imovinskih ili nasilnih kaznenih djela.

U ovom kontekstu 4 su glavne značajke: težina kaznenog djela (sklonost činjenju težih kaznenih djela), eskalacija (činjenje lakših kaznenih djela na početku kriminalne karijere koja s vremenom postaju sve teža), specijalizacija (ponavljanje kaznenih djela iste vrste) i kombiniranje između kaznenih djela (činjenja nekoliko različitih vrsta kaznenih djela, također se može nazvati i višestruka specijalizacija) (Piquero, Farrington i Blumstein, 2003; prema Doležal, 2009).

Osgood i Schreck (2007; prema Adams i Pizzaro, 2014) ističu da počinitelji tijekom svojih kriminalnih karijera generalno pokazuju svestranost u činjenju kaznenih djela, odnosno upućuju na kombiniranje kaznenih djela, dok je specijalizacija više situacijska. To bi upućivalo na zaključak da počinitelji kaznenih djela uglavnom nemaju sklonosti određenim vrstama kaznenih djela, već su ponavljali ista djela jer su im ukazale mogućnosti za to. LeBlancova i Loeberova definicija (1998; prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2003) specijalizacije odnosi se na „odustajanje od svestranog obrasca kriminalne aktivnosti“, a istraživanja koja su analizirala karijeru prijestupnika došla su do rezultata da specijalizacija ima tendenciju porasta s godinama. Blumstein i sur. (1986; prema Brame, Paternoster i Bushway, 2004) napominju da su se kroz povijest prijestupnici koji su ponavljali iste ili slične zločine tijekom svoje kriminalne karijere nazivali „specijalisti“, dok su u suprotnosti njima bili „generalisti“, koji su se tijekom svojih karijera uključivali u različite vrste zločina. U okviru specijalizacije, provedena istraživanja upućuju na 3 zaključka. Prvo, rezultati većine došli su do zaključaka da počinitelji kaznenih djela uglavnom sudjeluju u različitim djelima tijekom svoje kriminalne karijere, a specijalizacija je tipična za mali dio određenih vrsta kaznenih djela (Farrington i sur., 1988; Piquero, Farrington i Blumstein, 2007). Drugo, iako se počinitelji uključuju u različita kaznena djela tijekom svojih karijera, većina počinitelja uglavnom čini kaznena djela iz iste, veće kategorije (Cohen, 1986; prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2007). Posljednji zaključak je da, iako specijalizacija nije česta pojava, ona se uglavnom ne događa u adolescenciji, već je prisutnija kod odraslih počinitelja, te ima tendenciju porasta kako se karijera razvija (Blumstein i sur., 1986.; Piquero i sur., 1999; prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2007).

Istraživači su došli do različitih zaključaka o težini kaznenih djela, no većina rezultata upućuje na to da se težina djela povećava tijekom adolescencije, dok su uglavnom stabilna u ranoj odrasloj dobi, nakon čega dolazi do deeskalacije (Blumstein i sur., 1986.; Piquero i sur., 2003.; prema Pedersen, 2018). Lui i sur. (2011; prema Pedersen, 2018) napominju da veći broj presuda

upućuje na eskalaciju u činjenju kaznenih djela, dok je starenje i sazrijevanje povezano sa deeskalacijom.

Istraživanja generalno pokazuju malo dokaza o specijalizaciji među maloljetnim počiniteljima, te se specijalizacija u činjenju kaznenih djela povećava s godinama i napredovanjem kriminalne karijera napreduje. Specijalizacija se uglavnom proučavala kod odraslih prijestupnika, te je najviše prisutna za kaznena djela droga, prijevare i nasilna kaznena djela (Blumstein i sur., 1986., 1988.b; prema Pedersen, 2018).

3.1.4. Duljina

Posljednja dimenzija kriminalne karijere jest duljina. Ona naravno nije kod svih počinitelja jednaka, ali većina autora se slaže da se velik dio kriminalnih aktivnosti odvija u adolescenciji te je ranije uključivanje u kriminalne aktivnosti povezano s duljom kriminalnom karijerom (Farrington 2003 i Farrington i sur. 2013; prema van Koppen, 2018). Iako mnogi istraživači tvrde da ranije uključivanje u činjenje kaznenih djela znači kasnije odustajanje i dulji vijek kriminalne karijere, zbog prirode ove dimenzije, odnosno teškoće u određivanju kada nastupa točan kraj, ne postoji velik broj istraživanja koja su ispitivala duljinu kriminalne karijere (Butorac i Luketić, 2012).

Duljina kriminalne karijere direktno sa sobom povlači recidivizam, odnosno postojanje recidivizma produljuje kriminalnu karijeru pojedinca. Kyvsgaard (2003) napominje da je za točno mjerenje trajanja kriminalne karijere potrebno je imati podatke o počinitelju sve do njegove smrti kako bi se sa sigurnošću moglo znati da se osoba prestala uključivati u kriminalne aktivnosti. Na žalost, longitudinalne studije na kojima se temelje mnoga istraživanja kriminalne karijere najčešće prate kriminalne karijere pojedinaca samo do 20 godina, što ne predstavlja dovoljno sveobuhvatno mjerenje.

U okviru duljine kriminalne karijere važni su i termini koji se u stranoj literaturi nazivaju *Residual Career Length* (RCL) i *Residual Number of Offenses* (RNO). RCL se odnosi na „preostali broj godina kriminalne karijere do posljednjeg kaznenog djela“, dok RNO predstavlja „preostali broj kaznenih djela u kriminalnoj karijeri“ (Kazemian i Farrington, 2006). RCL i RNO daju informacije o preostalom trajanju kriminalne karijere pojedinca te budućim stopama prijestupa, a procjena RCL i RNO u svakoj dobi mogla bi identificirati dob u kojoj će aktivni

prijestupnici najvjerojatnije prestati činiti kaznena djela i dob u kojoj će najvjerojatnije ustrajati (Kazemian i Farrington, 2006).

Blumstein i sur. (1986) ističu da istraživanja o duljini kriminalne karijere uglavnom ukazuju da je trajanje kriminalne karijere 5 godina kod počinitelj kaznenih djela poput ubojstva, pljačke, silovanja i krađe. Također, kod počinitelja koji imaju 18 godina RCL je 5 godina, dok je za osobe koje još uvijek aktivno čine kaznena djela u tridesetim godinama RCL 10 godina. Piquero, Farrington i Blumstein (2003; prema Doležal, 2009), uzimajući u obzir provedena istraživanja, su zaključili da se početak kriminalne karijere najčešće događa u ranoj adolescenciji, i to u dobi između 8. i 14. godine života, dok je prestanak najčešći u ranoj odrasloj dobi, između 20. i 29. godine života. Taksonomija Terrie Moffit trajanje karijere biti povezuje s drugim dimenzijama kriminalne karijere, posebno s dobi početka i dosljednosti. Također, njezina teorija predviđa da će određene individualne karakteristike, kao što su neuropsihološki deficiti, biti povezani s duljim kriminalnim karijerama (Piquero, Brame i Lynam, 2004).

3.2. Početak ili onset

Početak (engl. onset) kriminalne karijere označava dob prvog počinjenog kaznenog djela. Dob početka se smatra jednim od najboljih prediktora duljine i intenziteta kriminalne karijere, a smatra se da će raniji početak upućivati na dulje trajanje kriminalne karijere. Većina studija se usmjeravala na početak u adolescenciji, jer, kao što Kyvsgaard (2003) napominje, rani prvi počinitelji kaznenih djela u većem su riziku da se upuštaju u kriminalne aktivnosti kasnije u životu od onih koji tijekom razvojnih godina nisu. Rezultati pokazuju da je kod osoba koje su prvi prekršaj počinile u dobi od 15 do 17 godina, čak je 65% tih osoba bilo prijavljeno za novi prekršaj do njihove 27. godine. Neki znanstvenici su čak dovodili u pitanje postojanje li odrasli prvi prijestupnici, odnosno oni koji su prvo djelo počinili nakon 18. godine života, a čak su smatrali da je to toliko rijedak događaj da ga nije potrebno istraživati (Moffit i sur., 2001; prema van Koppen, 2018). Ipak, novija istraživanja tvrde da početak činjenja kaznenih djela nije nužno obilježje adolescencije, već se može javiti i u odrasloj dobi.

Moffit je 1993. godine razvila dvojnju taksonomiju u kojoj govori o dvije grupe osoba koje iskazuju antisocijalno ponašanje: adolescencijom limitirani (engl. adolescence-limited) i perzistenti (engl. life-course persistent). Adolescencija je razdoblje pronalaženja vlastitog identiteta, eksperimentiranja, pritiska od strane vršnjaka te želje za samostalnošću, pa se

nerijetko događa da mnoge osobe upravo tijekom ovog razdoblja počine prvo kazneno djelo. Prema ovoj teoriji, glavni razlog zašto se adolescenti uključuju u antisocijalna ponašanja jest jaz u zrelosti. Naime, adolescenti sebe tada smatraju već dovoljno zrelima da se bave aktivnostima koje su tipične za odrasle, no zbog uloge koju imaju u društvu većina tih aktivnosti im nije dozvoljena. Tipična kaznena djela u koja se adolescenti uključuju su krađa, vandalizam, konzumacija droga, no vjeruje se da većina ima dovoljno razvijene prosocijalne vještine da s ne nastavi s činjenjem kaznenih djela u odrasloj dobi (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007). No kada ne dođe do maturacije i prosocijalne vještine nisu dovoljno razvijene, pojedinci nastavljaju s činjenjem kaznenih djela kroz veći dio svojeg života, pa se te osobe nazivaju perzistentnima.

Ono što okupira pažnju istraživača je početak u činjenja kaznenih djela u odrasloj dobi. Prema prethodno navedenoj dvojnjoj taksonomiji, čini se da je jedino moguće objašnjenje odraslog kriminalnog ponašanja ako je ono započelo u adolescenciji. Neki čak i smatraju da osobe koje su kriminalno aktivne u odrasloj dobi i za koje ne postoje zapisi o mladenačkoj delinkvenciji, da su činile kaznena djela u adolescenciji, no ta djela su samo prošla ispod radara i nisu ušla u službene podatke (van Koppen, 2018). Laub i Sampson (2005; prema van Koppen, 2018) tvrde da su osobne veze s ljudima u okolini pojedinca izrazito važne za kriminalno ponašanje, primjerice, privrženost roditeljima, veze s prijateljima, razina nadzora i slično. Ukoliko su te veze tijekom mladosti bile jake, no u odrasloj dobi su oslabile, moguće je da potaknu pojedinca na kriminalne aktivnosti. Također, ako su pojedinci prije bili uključeni u kriminalna ponašanja, pozitivni životni događaji (npr. dobivanje posla), mogu značiti prekid veza s kriminalom, dok s druge strane, ukoliko pojedinci nisu ranije uključeni u kriminal, negativni životni događaji (npr. gubitak posla), mogu ih potaknuti na činjenje kaznenih djela. Thornberry i Krohn (2005; prema Zara i Farrington, 2009) tvrde da je mogući razlog zašto dolazi do početka činjenja kaznenih djela u odrasloj dobi taj što su ti pojedinci tijekom djetinjstva i adolescencije imali potporu od strane obitelji i škole, odnosno imali su podržavajuće okruženje. Problem nastaje kada te osobe odlaze u odrasli svijet i ne mogu na adekvatan način odgovoriti na zahtjeve društva.

3.3. Odustajanje i kraj

Istraživači su se u svojim studijama češće usmjeravali na proučavanje početka činjenja kaznenih djela i pitanja kada i zašto pojedinci počinju činiti kaznena djela. S druge strane, za

razumijevanje kompletne slike nečije kriminalne karijere izrazito je važno i kada i zašto ona završava, kao i cjelokupni proces prestanka. Proces prestanka činjenja kaznenih djela se u stranoj literaturi naziva „desistance“, a Farrington (2007) ističe da se odnosi na smanjenje učestalosti, raznolikosti i težine u činjenju kaznenih djela. Odustajanje od kriminala nije događaj koji se dogodio odjednom, već njega promatramo kao dugoročni proces u kojem se osoba sve više udaljava od činjenja kaznenih djela. Maruna, LeBel, Mitchell i Naples (2004; prema Ilijić, 2019) govore o primarnom i sekundarnom odustajanju od kriminala. Prvi je period pospanosti ili kratke apstinencije koji nastupa kod svih prijestupnika, a odnosi se na razdoblje u kojem planiraju počinjenje sljedećeg kaznenog djela. Sekundarno odustajanje od kriminala označava pravu promjenu u ponašanju, odnosno smatra se da su se dogodile promjene u samoj личности koje potom dovode do promjena u izvršavanju djela, i ono više zaokuplja pažnju istraživača.

Kao što počinitelji čine kaznena djela različitim tempom, odnosno razlikuju se u učestalosti i težini činjenja kaznenih djela, tako je i proces odustajanja od kriminala različit, i može biti sporiji ili brži, te na njega mogu utjecati različiti faktori. Najočitiiji i najčešći faktori koji utječu na odustajanje od kriminala su maturacija, jačanje veza s okolinom, pozitivni događaji u životu (npr., dobivanje posla), stvaranje identiteta koji više nije vezan uz kriminalitet i sl. Identificiranje faktora koji dovode do odustajanja od kriminala je iznimno važno za uspješnost izvršenja zatvorske kazne te reintegracije počinitelja (Ilijić, 2019).

Teorija kontrole pretpostavlja da antisocijalna ponašanja nastaju kada veze pojedinca s društvom slabe ili se prekidaju, te je nastojala objasniti kada počinje i zašto se antisocijalno ponašanje nastavlja (Hirschi, 1969; prema Cid i Martí, 2015). Tu teoriju su proširili Laub i Sampson objašnjavajući pojam odustajanja od kriminala. Oni tvrde da su socijalna kontrola, a osobito prijelomne točke u životu pojedinca glavni razlozi zašto neka osoba odluči odustati od kriminala. Glavne prijelomne točke su stabilno zaposlenje i dobar brak (Laub i Sampson, 2001). Kako bi osoba uspješno izvršila proces odustajanja, izrazito je važna rutina i stabilnost. Istraživanja su pokazala da su oni prijestupnici koji su odustali od kriminala, uspješno izvršavali svoju ulogu u društvu (npr. suprug) te su svoje vrijeme okupirali stabilnim i strukturiranim ulogama (Laub i Sampson, 2001).

Uspješan proces odustajanja od kriminala u konačnici dovodi do prekida kriminalne karijere (engl. termination). Ovaj pojam je usko vezan uz pojam odustajanja od kriminaliteta, ali problem nastaje kod određivanja posljednjeg kaznenog djela. Ovo je izrazito teško istraživati, jer kao što je već rečeno u poglavlju duljine kriminalne karijere, ne možemo sa sigurnošću znati

kada se točno dogodilo posljednje kazneno djelo. Taj podatak se može pokušati dobiti službenim statistikama i samoiskazom, no problem kod službenih statistika je što one ukazuju na posljednje zabilježeno kazneno djelo i ne prikazuje tamnu brojku kriminaliteta. S druge strane, iako samoiskaz može pružiti bolju sliku nečije kriminalne karijere, ne može se sa sigurnošću znati govori li pojedinac istinu. Kod proučavanja prekida kriminalne karijere, uglavnom se koriste dva pristupa: procjena vjerojatnosti prekida nakon svakog uhićenja i procjena vremena između prvog i posljednjeg počinjenog kaznenog djela (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007).

Rhodes (1989) tvrdi da nisu svi prijestupnici jednako skloni prekidanju svoje kriminalne karijere. Ističe kako postoje različiti čimbenici koji mogu pozitivno ili negativno utjecati na kriminalnu karijeru, kao što su primjerice konzumiranje droge, životne prilike i povijest kaznenih djela, ali isto tako ovisi o dobi, spolu i rasi prijestupnika. Odluka o prekidanju kriminalne karijere vjerojatno ovisi i o onim čimbenicima koji odlučuju i hoće li pojedinac nastaviti sa činjenjem kaznenih djela, pa kada prijestupnik odluči da uključivanje u kriminalitet više nije isplativo, može donijeti odluku o završetku kriminalne karijere.

4. ISTRAŽIVANJA KRIMINALNE KARIJERE

Tijekom posljednjih 40 godina kriminalna karijera je bila u fokusu mnogih studija. Definiramo ju kao longitudinalni slijed događaja, odnosno počinjenih kaznenih djela, pa su stoga potrebni longitudinalni podatci o prijestupu, koji se mogu dobiti iz službenih evidencija ili longitudinalnih anketa (MacLeod, Grove i Farrington, 2012).

Čak i prije utvrđivanja samog pojma kriminalne karijere, mnogi istraživači su se zanimali za proučavanje kriminalne aktivnosti i njenog razvoja kroz vrijeme. Nekoliko je longitudinalnih studija ostavilo trag, postavilo temelje za buduća istraživanja kriminalne karijere te dovelo do raznih spoznaja o tom pojmu.

Jedna od takvih bila je studija bračnog para Glueck o maloljetničkoj delinkvenciji iz 1950. (engl. The Gluecks' Unraveling Juvenile Delinquency Study). U ovoj studiji, uzorak je činilo 500 perzistentnih delinkventnih maloljetnika iz dvije korekcijske ustanove i 500 nedelinkventnih maloljetnika iz javnih škola u Massachusettsu. Obje grupe mladića bile su izjednačene po dobi (10 do 17 godina), rasi (bijelci), inteligenciji i primanjima – sve karakteristike za koje se smatralo da utječu na delinkvenciju (Laub i Sampson, 1988). Podatci

o maloljetnicima su se prikupili iz službenih evidencija, izvješća roditelja, učitelja i njih samih, a uključivali su informacije o društvenim, psihološkim i biološkim obilježjima, obiteljskom životu, školskom uspjehu te kriminalnoj aktivnosti. U studiji se pratilo maloljetnike od njihove adolescencije, *follow-up* je bio u dobi od 25 i 32 godine, te se istraživala povezanost početka činjenja kaznenih djela, ustrajnost te odustajanje od kriminala (Piquero, Farrington, Blumstein, 2003). Nekoliko je bitnih zaključaka proizašlo iz ove studije. Prvo, pronašla se snažna povezanost između dobi i kriminaliteta, i to na način da kriminalitet opada s godinama. Zatim, primijetilo se da važnu ulogu ima i dob početka, i to na način da što ranije osoba započinje s kriminalnim aktivnostima, veća je vjerojatnost da će imati dugu i ustrajnu karijeru. Također su otkrili i važnu ulogu stabilnosti, pa je najbolji prediktor budućeg delinkventnog ponašanja bilo prošlo delinkventno ponašanje, te da je velik broj maloljetnih delinkvenata nastavio s kriminalnim ponašanjem u odrasloj dobi. Otkrili su da je i važna uloga obitelji; niska razina nadzora, slaba privrženost i nekonzistentne kazne upućuju na ustrajnu delinkvenciju (Piquero, Farrington, Blumstein, 2003).

Još jedna važna studija bila Farringtonova Cambridge studija (engl. Cambridge Study in Delinquent Development). Prvih dvadeset godina, studiju je vodio Donald West, a 1969. godine mu se pridružio David Farrington. Studija je pratila razvoj kriminalnog i antisocijalnog ponašanja 411 dječaka iz Londona, najvećim dijelom rođenih 1953. godine. Kada je studija započela, dječaci su imali 8 i 9 godina, te su većinom bili bijelci britanskog podrijetla, dok su ostali imali barem jednog roditelja ne-britanskog podrijetla (Poljska, Malta, Španjolska) ili su bili crne rase (indijskog ili afričkog podrijetla) (Farrington, 2003). Dječaci su tijekom trajanja studije bili intervjuirani 9 puta: u dobi od 8, 10, 14, 16, 18, 21, 25, 32 te posljednji put sa 46 godina, a nakon toga su bili praćeni u službenim statistikama do dobi od 61 godine. Podatci koji su se prikupili o njima su uključivali informacije o osobnosti, inteligenciji, postignućima, životnim okolnostima, zaposlenju, slobodnim aktivnostima i kriminalnim ponašanjima, a osim njih samih, informacije su dobili i od roditelja, učitelja, vršnjaka i službenih podataka. Rezultati ove studije su pokazali nekoliko zanimljivih pronalazaka. Najčešća kaznena djela u kojima su sudjelovali bili su krađe, provale i neovlašteno oduzimanje vozila (Piquero, Farrington, Blumstein, 2003). Čak je 40% uzorka bilo osuđeno za kazneno djelo do dobi od 40 godina. Učestalost činjenja kaznenih djela se povećavala do dobi od 17 godina, nakon čega je opadala, a srednja dob osuđivanja je bila 21 godina. Do dobi od 40 godina, prosječna dob početka bila je 18.6 godina, dok je zadnje djelo bilo u prosječnoj dobi od 25.7 godina. Prosječna učestalost

činjenja kaznenih djela iznosila 4.6 djela, a prosječna duljina kriminalne karijere iznosila je 10.4 godina (isključujući one koji su kazneno djelo počinili samo jednom) (Farrington, 2003).

4.1. Participacija

Kao što je već rečeno, participacija pravi razliku između onih koji sudjeluju u činjenju kaznenih djela i onih koji ne sudjeluju i uključuje sve one koji su u periodu promatranja počinili najmanje jedno kazneno djelo. Procjene o participaciji ovise o metodi kojom se ti podatci prikupljaju, pa će tako samoiskazi uključivati veći broj osoba koje su sudjelovale u činjenju kaznenih djela nego ako se podatci dobivaju iz službenih podataka. Zatim, važna su i kaznena djela koja se promatraju, jer je participacija veća kod lakših kaznenih djela (npr. imovinski delikti) nego kod težih (npr. krvni delikti). Također, bitno je i koliko su prijestupnici uključeni u kazneni proces, odnosno jesu li samo prijavljeni, ili su uhićeni i osuđeni za djelo, te koje su karakteristike uzorka koji se opisuje (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007).

Kroz povijest, uočilo se da se muškarci češće upuštaju u kriminalne aktivnosti, o čemu svjedoči i velik broj istraživanja. Još su 1972. godine Wolfgang, Figlio i Sellin (Blumstein i sur., 1986) došli do podatka da je čak 35% muškaraca iz Philadelphije koji su sudjelovali u studiji, a rođeni su 1945. godine, u razdoblju od njihove 10. do 18. godine imali najmanje jedan zabilježeni kontakt s policijom. U Cambridge studiji iz 1989., Farrington (prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2003) ističe da je čak 96% muškaraca, do njihove 32. godine, počinilo najmanje jedno djelo od 10 koji su navedeni u istraživanju, a uključivali su provalu, krađu, napad, vandalizam i zlouporabu droga. U ovoj studiji, kao što je već prethodno spomenuto, vrhunac participacije u činjenju kaznenih djela je bio u dobi od 17 godina (Farrington, 2003), a do istog podatka je došla i švedska studija Project Metropolitan (Kvysgaard, 2003).

Novija istraživanja također daju slične rezultate. U najnovijoj *follow-up* Cambridge studiji, Farrington je došao do podataka da je do dobi od 61 godinu, 40% muškaraca bilo osuđeno za kaznena djela (Farrington, Jolliffe i Coid, 2021), a u Dunedin studiji kohorta muškaraca i žena rođenih početkom 1970-ih godina u Novom Zelandu pokazala je da je 42.2% muškaraca i 14.8% žena je bilo osuđeno u dobi od 38 godina (Beckley i sur., 2016; prema Carlsson i Sivertsson, 2021).

Također, u ovom kontekstu javlja se i pitanje početka kriminalne karijere. LeBlanc i Frechette (1989; prema Farrington, Ttofi, Crago i Coid, 2014) u Montrealu su došli do podatka da je

prosječna dob početka činjena kaznenih djela bila 14.6 godina, no ti rezultati su dobiveni iz službenih statistika, pa je očekivano dob početka prema samoiskazima bila ranija i iznosila je 10.8 godina. Slične podatke su dobili Loeber i sur., čiji nalazi pokazuju da je prosječna dob početka 14.5 godina prema službenim statistikama, te 11.9 prema samoiskazima (Farrington, Ttofi, Crago i Coid, 2014). Tolan (1987; prema Brame, Pastrnoter i Bushway, 2004) je došao do podatka da oni koji su ranije započeli, prosječno su počinili 3 vrste kaznenih djela godišnje od 5 koji su navedeni u studiji, dok oni koji su kasnije započeli su počinili samo dva. Vezano uz početak ozbiljne i nasilne kriminalne karijere, Elliot je u svojoj National Youth Survey došao do podataka da ono počinje u dobi između 12. i 20. godine života, uz zanemariv rizik započinjanja nakon 20. godine (Piquero, Farrington i Blumstein, 2003).

Blumstein i sur. (1986; prema (Piquero, Farrington i Blumstein, 2003) su izvijestili da su neučinkovito roditeljstvo, loš uspjeh u školi, nizak izmjereni kvocijent inteligencije, korištenje droga i roditeljski kriminalitet povezani sa sudjelovanjem u kriminalnim aktivnostima Također, socioekonomski status se pokazao značajnim ali samo kod kriminaliteta koji je zabilježen u službenim statistikama, dok samoiskazi ne pokazuju značajnu povezanost. Project Metropolitan Copenhagen studija je pokazala kako su osobe čiji očevi nekvalificirani radnici imali dvostruko više prijava od onih čiji su očevi visoko obrazovani ili istaknuti u društvu (Høgh i Wolf, 1983; prema Kyvsgaard, 2003).

4.2. Učestalost

Učestalost činjena kaznenih djela mjeri se kod prijestupnika, a ne kod opće populacije kao što je to slučaj kod participacije, i daje informaciju o intenzitetu kojim neki prijestupnik čini kaznena djela.

U Philadelphija studiji koja se bazirala na dječacima rođenima u Philadelphiji 1945. godine, dobiveni rezultati su pokazali da je manja skupina počinitelja počinila većinu kaznenih djela, točnije 18% sudionika studije počinilo je čak 52% kaznenih djela za koja su bili registrirani do njihove dobi od 18 godina (Wolfgang, Figlio, i Sellin, 1972; prema Kyvsgaard, 2003). U prilog činjenici da je manji dio populacije odgovoran za većinu kaznenih djela govori i Rancine studija, koja je pokazala da je 20% osoba iz svake grupe (postojale su 3 kohorte) bilo odgovorno za 80% kaznenih djela (Shannon, 1988; prema Kyvsgaard, 2003).

Smatra se da oni koji kasnije počinju s kriminalnom karijerom, također i manje učestalo sudjeluju u činjenju kaznenih djela. Project Metropolitan Stockholm studija istraživala je vezu između učestalosti i dobi, te su rezultati pokazali da je kod osoba od 15 do 18 godina koji imaju najveću participaciju činjenja kaznenih djela također i visoka učestalost, i ona je iznosila 4.7 kaznenih djela godišnje (Kyvsgaard, 2003). Podatci iz Queensland Longitudinal Dataset govore da, iako su počinitelji s kasnijim početkom činili 52% ukupnog uzorka, bili su odgovorni za samo jedno od 4 djela (Thompson i sur., 2014; prema van Koppen, 2018). Također, i Cambridge studija napominje kako su počinitelji s kasnijim početkom tijekom svoje karijere u prosjeku počinili 2 kaznena djela, dok su počinitelji s ranijim početkom u prosjeku počinili 6 (Zara i Farrington, 2013; prema van Koppen, 2018).

Rand Inmate Surveys istraživale su učestalost činjenja kaznenih djela po vrsti djela, te je uključivala samoiskaze 2500 zatvorenika. Prva anketa iz 1976. godine pokazala je da su počinitelji prosječno počinili 14.2 provale i 115 djela dilanja drogom. Dvije godine kasnije, druga anketa je pokazala da su počinitelji prosječno činili od 14.9 do 50.3 provala godišnje, te između 4.8 i 21.8 pljački godišnje (Piquero, Farrington i Blumstein, 2003). Slično ovim podacima, Elliot (1983; prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2003) je na samoiskazima počinitelja iz New Yorka pronašao da prosječno čine 8.4 pljačke i 7.1 krađa godišnje.

Neki autori su tvrdili da je participacija varirala s dobi, dok je učestalost bila stabilna tijekom vremena, no mijenjala se ovisno o tipovima zločina i podgrupama počinitelja (Petras, Nieuwebeerta i Piquero, 2010). Ipak, kasnija istraživanja su pokazala da je moguće da se učestalost, na sličan način kao i participacija, mijenja s dobi. U prilog tome govore nalazi Loebera i Snydera (1990; prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2007) na uzorku maloljetnika iz Arizone, čija se učestalost činjenja kaznenih djela povećavala od 9 do 16 godina. Do sličnih rezultata je došla i studija Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, prema kojima se učestalost povećavala od 10 do 14 godina (Kelley i sur., 1997; prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2007).

4.3. Težina

Težina kaznenih djela može se smatrati višedimenzionalnim konstruktom koji uključuje ekonomske troškove, percepciju javnosti o ozbiljnosti tog djela te kazne koje prijestupnik dobiva za to djelo. Istraživanja nerijetko upućuju na to da kaznena djela tijekom nečije

kriminalne karijere napreduju od lakših prema težima (MacDonald, Haviland, Ramchand, Morral i Piquero, 2014).

Lulham i Ringland (2010) istraživali su mijenja li se težina kaznenog djela od lakših prema težima tijekom uzastopnih kaznenih djela. Rezultati nisu pokazali povezanost u tijekom kriminalne karijere pojedinca, ali su došli do podataka da postoji grupa koja isključivo čini manje ozbiljna kaznena djela (33%), grupa čija su kaznena djela eskalirala od lakših prema težima (16%), grupa koja je primarno činila ozbiljna kaznena djela (26%) te grupa čija su kaznena djela deeskalirala, odnosno činili su prvo teža, a potom lakša kaznena djela (25%). Također, rezultati su pokazali da oni koji su bili stariji tijekom prve osude, uglavnom su bili u grupi koja činila lakša kaznena djela, dok su muškarci i starosjedioci bili u grupi koja je činila ozbiljnija kaznena djela (Lulham i Ringland, 2010).

Studija provedena u SAD-u uključivala je uzorak od 1200 maloljetnih delinkvenata i rezultati dobiveni iz ove studije nisu ukazivali na tendenciju maloljetnika da čine ozbiljnija kaznena djela tijekom kriminalne karijere (Rojek and Erickson, 1982; prema Kyvsgaard, 2003), dok je kanadska studija je dobila suprotne rezultate. Ova studija je došla do nalaza da eskalacija postoji i ona se kreće od krađe i vandalizma do provala, pa sve do ozbiljnih imovinskih kaznenih djela i djela koja ugrožavaju druge osobe (Blanc and Frechette, 1989; prema Kyvsgaard, 2003).

Većina dosad provedenih istraživanja upućuje na raznovrsnost u činjenju kaznenih djela, dok specijalizacija nije naročito česta. Nieuwbeerta, Blokland, Piquero i Sweeten (2011) su u svojoj studiji, koja je uključivala uzorak nizozemskih prijestupnika, došli do 3 generalna zaključka vezana uz specijalizaciju. Prvo, tijekom kriminalne karijere pojedinaca, tipično je uključivanje u raznolika kaznena djela. Drugo, otkrili su da se specijalizacija, odnosno raznolikost mijenjala tijekom dobi; raznolikost u činjenju kaznenih djela se povećavala između rane adolescencije i mlade odrasle dobi, dok se tijekom odrasle dobi smanjivala i sve je više nastupala specijalizacija. Posljednji zaključak do kojeg su došli je da je velika raznolikost u činjenju kaznenih djela najčešća tijekom odrasle dobi koju potom prati obrazac specijalizacije. Također, zaključili su da odrasli počinitelji koji se specijaliziraju, uglavnom to čine za imovinska kaznena djela.

Sullivan i sur. (2006; prema Humphrey i Gibbs Van Brunschot, 2017) su pronašli dokaze o kratkotrajnoj specijalizaciji kada su ispitivali uzorak muških prijestupnika u Nebraski tijekom perioda od 25 do 36 mjeseci. Nalazi su pokazali da što je dulji period promatranja, to će raznolikost u činjenju kaznenih djela biti veća. Pronašli su i podatke da kasnija dob početka,

manja učestalost u činjenju kaznenih djela i manjak nadzora u zajednici pozitivno utječu na veću specijalizaciju.

4.4. Duljina

Duljinu kriminalne karijere nije lako istraživati, prvenstveno iz razloga što su potrebna dugotrajna longitudinalna istraživanja i detaljni podatci o kaznenim djelima prijestupnika čija se kriminalna karijera proučava.

Laub i Sampson napravili *follow-up* Glueck Boston uzorka te pratili povijest prijestupa kohorte u dobi od 7 pa sve do 70 godina, a došli su do podataka da je prosječna duljina karijere perzistentnih počinitelja duga 25.6 godina, dok je prosječna karijera za nasilna djela bila 9.2 godine, 13.4 za imovinska djela te 11.4 za kaznena djela povezana s drogom i alkoholom (Laub i Sampson, 2003; prema Soothill, Fitzpatrick i Francis, 2009). Piquero i sur. (2004; prema Farrington, Ttofi, Crago i Coid, 2014) su pregledavali studije kriminalne karijere te su došli do zaključka da u prosjeku traju od 5 do 15 godina. LeBlanc i Frechette (1989; prema Farrington, Ttofi, Crago i Coid, 2014) su u svojoj Montreal studiji uspoređivali službene podatke sa samoiskazima. Kao što je i očekivano, duljina kriminalne karijere bila je dulja u samoiskazima.

U Cambridge studiji duljina kriminalne karijere mjerila se nekoliko puta, pa su i rezultati bili različiti. Kada su se presude proučavale do dobi od 40 godina, prosječno su započinjale u dobi od 18.6 godina i završile s 25.7 godina, čime je duljina kriminalne karijere trajala 7.1 godinu (Farrington i sur., 1998; prema Farrington, Ttofi, Crago i Coid, 2014). Kada su se u *follow-up* studiji karijere promatrale do dobi od 48 godina, prosječni početak bio je u dobi od 19.1 godinu, a kraj s 28.2 godine, čime je prosječna duljina kriminalne karijere bila 9.1 godina (Farrington i sur., 2006; prema Farrington, Ttofi, Crago i Coid, 2014). U drugom *follow-upu* se prijestupnike pratilo do dobi od 56 godina; početak je bio u prosječnoj dobi od 19.7 godina, kraj s 29.5 godina, a duljina kriminalne karijere je bila 9.8 godina (Farrington i sur., 2013b; prema Farrington, Ttofi, Crago i Coid, 2014).

Ezell (2007) je u svojem istraživanju nasumičnog uzorka 1957 prijestupnika koje je pratio do njihovih 30-ih godina, došao do nekoliko zaključaka. Prosječna duljina kriminalne karijere ovog uzorka bila je 17 godina, no postojao je veliki raspon godina te je varirao od 0.01 godinu do čak 34 godine. Zatim, došli su do podataka da su najkraće karijere koje uključuju ozbiljna nasilna djela (9.98 godina), dok su se najduljima pokazale karijere teških zločina, npr.

imovinska djela, djela vezana uz drogu (14.5 godina). Također, otkrili su da srednji RCL (preostali dio kriminalne karijere) vrhunac postiže u ranijoj fazi života, a potom naglo opada s godinama. Posljednje otkrili su da neke varijable imaju snažan utjecaj na duljinu kriminalne karijere, a to su dob prvog uhićenja etničke i rasne karakteristike te dob izlaska iz korekcijske ustanove.

Blumstein i sur. (1982; prema Kazemian i Farrington, 2006) proveli su jednu od prvih studija koja je ispitala preostalu duljinu kriminalne karijere. Došli su do nalaza da je prosječna duljina kriminalne karijere 5 godina, dok je RCL bio različit ovisno o vrsti kaznenog djela (počinitelji kaznenih djela usmjerenih prema ljudima imali su dulje karijere). Oni karijeristi koji su činili imovinska kaznena djela uglavnom nisu perzistirali u kriminalnoj karijeri, dok oni koji jesu perzistirali u 30-ima, prosječni RCL iznosio je 10 godina. Ovi autori također napominju da osobe koje su svoju karijeru započele do dobi od 18 godina i ostali su kriminalno aktivni u svojim tridesetima, imaju najdulji RCL od oko 10 godina i smatraju se najviše perzistentnima. Američka studija koja je proučavala preostalu duljinu kriminalne karijere došla je do saznanja da za one koji prvo djelo počine u dobi od 18 godina, duljina preostale kriminalne karijere će se povećavati do dobi od 30 godina, nakon čega je stabilna do 40. godine te se potom naglo počinje smanjivati (Blumstein, Cohen i Hsieh, 1982; prema Kyvsgaard, 2003).

5. KRIMINALITET ŽENA

Kada se govori o kriminalitetu, puno češće se pomisli na muškarce nego na žene. To je donekle i očekivano, budući da se kroz povijest pokazalo da su upravo muškarci više uključeni u činjenje kaznenih djela, dok su se žene shvaćale kao nježniji i brižniji spol sa znatno manjom sklonošću prema kriminalnim aktivnostima. Osim takvog općeprihvaćenog shvaćanja, također su se i stručnjaci najvećim dijelom usredotočili na proučavanje kriminaliteta kod muškaraca, pa se velik dio istraživanja kriminaliteta usmjerava samo na muškarce, što je u konačnici dovelo do manjka znanja o kriminalnom ponašanju žena.

Tek je krajem 20. stoljeća porastao interes za istraživanjem kriminaliteta žena, a Kanduč (2001; prema Jadrešin i Mustapić, 2014) tvrdi da postoji nekoliko razloga zašto je tome tako. Prvenstveno, žene čine manje kaznenih djela, i ta kaznena djela su najčešće manje opasna (prevladavaju kaznena djela protiv imovine, a nasilna djela su uglavnom usmjerena na obitelj i partnere). Također, žene se smatraju manje opasnim počiniteljima kaznenih djela, te je kod njih

rijeđe prisutan recidivizam. Posljednje, a možda i najzanimljivije je da su kaznena djela koja čine žene manje senzacionalna (isključujući prostituciju), zbog čega ne zaokupljaju pažnju javnosti i istraživača jednako kao i „muška“ kaznena djela.

Rane studije ženskog kriminaliteta najvećim dijelom su se temeljile na kvantitativnim podacima, a kriminolozi su smatrali da su razlike između spolova stabilne tijekom vremena te su žene uvijek manje sklone činjenju kaznenih djela od muškaraca. Žene je prvi puta spomenula Beattie 70-ih godina prošlog stoljeća, a tada je tek počeo rasti interes za kriminalitet žena (van der Heijden, Pluskota i Muurling, 2020). Velike zasluge za isticanje važnosti proučavanja ženskog kriminaliteta pripadaju feministicama koje su razvile feminističku kriminologiju. Posebno je značajan bio drugi val feminizma koji se proširio izvan početnih okvira (sufražetkinje i pravo glasovanja) i usmjerio pažnju na teme poput seksualnosti, pravne nejednakosti i reproduktivna prava. Jedna od feministkinja bila je Heidensohn (1968; prema Kovčo Vukadin, 2018) koja je tvrdila da su žene i djevojke u kriminologiji zapostavljene, a kada se govori o njima, često su stereotipizirane. Zatim, razlike između muškaraca i žena u kriminalitetu nisu analizirane, pa su potrebna istraživanja koja proučavaju žene kako bi se nadoknadio nedostatak znanja, a dobiveni rezultati biti će od koristi za politiku kaznenog pravosuđa za oba spola. Sljedećih nekoliko desetljeća feministička kriminologija razvijala se u 3 smjera: jedan se bavi kriminalitetom žena, drugi viktimizacijom žena, a treći ženama koje su zaposlene u kazneno-pravnom sustavu (Britton, 2000; prema Kovčo Vukadin, 2018).

Službeni podatci pokazuju kako se u posljednjih nekoliko desetaka godina povećala uhićenja, osude i zatvaranja žena, osobito u nasilnim kaznenim djelima (koja su se gotovo utrostručila kod žena) (Federal Bureau of Investigation, 2008; Statistics Canada, 2011; prema Nicholls, Cruise, Greig i Hinz, 2015). Također, povećao se i udio uhićenih adolescentnih djevojaka (od 1985. do 2010. povećao se za 69%, dok za mladiće samo 5%) (Puzzanchera i Adams, 2011; prema Nicholls i sur., 2015). Očito je udio žena u kriminalitetu porastao kroz povijest pa se javlja još veća potreba za proučavanjem i istraživanjem žena u kriminalitetu.

Iako se s godinama saznalo mnogo o kriminalitetu žena, u kontekstu kriminalne karijere i obrascima činjenja kaznenih djela tijekom duljih vremenskih perioda, manje je poznato o ženama. U prošlosti se čak dovodilo u pitanje može li se pojam kriminalne karijere uopće primijeniti na žene jer činjenica je da su žene manje osuđivane za kaznena djela, ta kaznena djela su lakša te žene imaju manju stopu recidivizma od muškaraca (Warren i Rosenbaum, 1986). Ipak, iako su žene manje zastupljene u kriminalitetu, ne znači da nisu prisutne i da se njihovi karijerni putevi kreću na isti način kao i kod muškaraca. Različit kontekst činjenja

kaznenih djela, različite biološke karakteristike te položaj u društvu potencijalno može prouzročiti različite kriminalne karijere.

6. KRIMINALNA KARIJERA ŽENSKIH POČINITELJICA KAZNENIH DJELA

U odnosu na kriminalitet muškaraca, kriminalitet žena je znatno manje proučavan, pa tako ne postoji niti veliki spektar longitudinalnih studija koji govori isključivo o kriminalnoj karijeri ženskih počiniteljica. U prošlosti, mnoge studije su došle do zaključaka da su kaznena djela koja su počinile žene bila ili neznatna zbog niže stope kriminaliteta, ili su bila rodno specifična, (primjerice prostitucija ili čedomorstvo), te stoga zaslužuju drugačiji analitički okvir od „muških“ kaznenih djela (van der Heijden, Pluskota i Muurling, 2020), no DeLisi (2002; prema Block, Blockland, van der Weerf, van Os i Nieuwbeerta 2010) je otkrio da se žene koje su karijerni kriminalci ne uklapaju u trenutne razvojne teorije kriminaliteta i zaključio da je rod važan za proučavanje kriminalne karijere.

Tek je 1990-ih godina rod dobio na važnosti kao kategorija koju je potrebno analizirati, a do tada se pozornost posvećivala rodnoj pripadnosti kaznenih djela. Nekoliko engleskih i nizozemskih studija koje su proučavale žene počiniteljice kaznenih djela su ih okarakterizirale kao pasivne, ovisne, plahe, manje izravne i manje otvorene te kao pomagačice (Wiener, 1975; Kloek, 1990; Spierenburg, 1997; Sandberg, 2004; prema van der Heijden, Pluskota i Muurling, 2020).

Istraživanja koja se bave uspoređivanjem muških i ženskih kriminalnih karijera uglavnom su ograničena na nasilna kaznena djela, pa su u tom kontekstu Steffensmeier i Allan (1996) pronašli sljedeće razlike po spolu: (1) nasilna kaznena djela čine samo mali postotak svih počinjenih kaznenih djela, a žene sudjeluju u znatnije manje nasilnih djela od muškaraca tijekom svoje kriminalne karijere; (2) karijere žena koje su počiniteljice nasilnih kaznenih djela počinju i dostižu vrhunac ranije nego kod muškaraca; (3) postoji manja vjerojatnost da će žene ponoviti svoja nasilna djela; i (4) veća je vjerojatnost da će žene odustati od činjenja nasilnih kaznenih djela.

Znanja koja imamo o ženskim počiniteljicama u kontekstu kriminalne karijere se najvećim dijelom temelje na studijama muških počinitelja, pa se prepoznaje važnost proučavanja ženskih počiniteljica kako bi se dobile točne informacije za kriminološku teoriju. U posljednja dva desetljeća sakupljena je velika količina kvalitativnog i kvantitativnog znanja o kriminalitetu

žena tijekom povijesti. Zahvaljujući velikim bazama podataka, novije studije dale su podatke o stopama kriminaliteta žena (van der Heijden, Pluskota i Muurling, 2020).

Smith (2014; prema Chu, Hebeton i Toh, 2021) napominje da je manja participacija žena jedan od najstabilnijih nalaza kriminoloških istraživanja. Iako ovi nalazi mogu biti od velikog teorijskog značaja, kriminologija je bila poprilično spora u pridavanju značaja rodu, pa je tu je nastupila feministička kriminologija koja je istaknula važnost roda u kontekstu kriminologije i kaznenih djela.

Feministička kriminologija je koncept rodnog jaza (engl. gender gap) preuzela i prilagodila iz socioloških istraživanja o tržištu rada (u tom kontekstu, rodni jaz se odnosi na razlike u plaćama i spolnu segregaciju što dovodi do toga da su žene u tržištu rada lošije plaćene) (Acker, 1990; Bielby i Bielby, 1984; Engleska, Farkas, Kilbourne i Dou, 1988; Reskin, 1993; Reskin i Roos, 1991; prema Becker i McCorkel, 2011). U kriminološkom kontekstu, rodni jaz se odnosi na razlike u stopama, učestalosti, težini i participaciji muškaraca i žena u kriminalitetu (Heimer, 2000; prema Becker i McCorkel, 2011).

Tradicionalna objašnjenja rodnog jaza su se kretala u dva smjera. Prvi smjer govori o unutarnjim ograničenjima, kao što su razlike u moralnom senzibilitetu i obrascima socijalizacije kod spolova (Broidy, Cauffman, Espelage, Mazerolle i Piquero, 2003; Cohen, 1955; Gilligan, 1982; Steffensmeier i Allan, 1991; Wilson i Herrnstein, 1985; prema Becker i McCorkel, 2011). Tako neki autori navode kako žene imaju predispozicije kod ih čine manje sklonima činjenju kaznenih djela, odnosno žene su predodređene da budu brižne, što otežava njihovu uključenost u antisocijalna ponašanja (Gilligan, 1982; prema Becker i McCorkel, 2011). Suprotno tome, neki autori navode vanjske faktore koji uzorku razlike po spolovima, poput društvene kontrole koja ograničava žene u antisocijalnim ponašanjima (Hagan, Simpson i Gillis, 1979; McCarthy, Hagan i Woodward, 1999; prema Becker i McCorkel, 2011).

Nekoliko kriminoloških teorija nudi objašnjenja rodnog jaza: teorija socijalne kontrole, teorija diferencijalne asocijacije, teorija napetosti i reintegrativna teorija posramljenja (Gottfredson i Hirschi, 1990; prema Choy, Raine Venables i Farrington, 2017). Teorija socijalne kontrole nalaže da zbog razlika u očekivanjima od muškaraca i žena, drugačije se pristupa odgoju i socijalizaciji ovisno o spolu. Te razlike dovode do toga da se kod žena veća pozornost usmjerava na razvijanje empatije i razumijevanje emocija, što u konačnici dovodi do toga da one imaju bolju kontrolu impulsa. S druge strane, kod dječaka nije toliko naglasak na emocijama i kontroli, što dovodi do niske samokontrole, impulzivnosti i sklonosti preuzimanju rizika, što

su karakteristike koje pogoduju uključivanju u delinkventna i kriminalna ponašanja (Choy i sur., 2017). Teorija diferencijalne asocijacije pretpostavlja da se dječaci i muškarci više povezuju s delinkventnim vršnjacima. Slično kao i kod teorije socijalne kontrole, ova teorija ističe da je kod djevojaka prisutna veća razina nadzora što može ograničavati i otežavati kontakt s antisocijalnim vršnjacima, pa je manja vjerojatnost za uključivanjem u delinkventna ponašanja (Akers, 2009; Burgess i Akers, 1966; Sutherland, 1947; prema Choy i sur., 2017). Teorija napetosti ističe kako negativne emocije mogu povećavati vjerojatnost za uključivanjem u antisocijalna ponašanja. Prema ovoj teoriji, velika razina stresa kod oba spola rezultira bijesom, koji može pogodovati antisocijalnim ponašanjima, no kod žena je češće da je ova emocija također popraćena i depresijom, koja ublažava bijes pa to može biti razlog zašto se žene manje uključuju u kriminalna ponašanja (DeCoster i Cornell, 2010). Također, Agnew (2009; prema Choy i sur., 2017) navodi da i niska razina socijalne kontrole i emocionalne podrške, neadekvatni mehanizmi suočavanja i socijaliziranje s delinkventnim vršnjacima pogoduju uključivanju u antisocijalna ponašanja kod muškaraca. Posljednja, reintegrativna teorija posramljenja, navodi kako je kod žena prisutna veća svijest o vlastitim emocijama nego kod muškaraca što uzrokuje manju uključenost u antisocijalna ponašanja (Braithwaite, 1989; Van Gelder i sur., 2014; prema Choy i sur., 2017).

Steffensmeier i Allan (1996) navode kako rodno orijentiran pristup treba imati nekoliko glavnih elemenata. Prvenstveno, rodni pristup trebao bi objašnjavati i ženski i muški kriminalitet, odnosno treba objasniti što uzrokuje da se žene u manjoj mjeri uključuju u kriminalitet, ali i koji faktori utječu na to da se muškarci uključuju u većoj mjeri. Zatim, smatraju da bi se osim statističkih faktora činjenja kaznenih djela (poput učestalosti), trebali fokusirati i na kontekst u kojem se ta kaznena djela događaju. Napominju da iako ponekad muškarci i žene čine ista kaznena djela, često su razlozi i kontekst različiti, pa je potrebna i dublja analiza kako bi se dobila sveobuhvatnija slika kriminaliteta. Kako se većina teorija kriminaliteta bazira na muškim počiniteljima, ovi autori smatraju da je važno istraživati i puteve koji vode u kriminalitet žena te kako se oni razlikuju od muških (primjerice, majčinstvo i kriminalitet, prostitucija kao dominantno žensko kazneno djelo, veća viktimizacija žena). Posljednji element koji ovi autori navode jest da je osim socijalnih, povijesnih i kulturnih razlika između muškaraca i žena, također potrebno istraživati i biološke i reproduktivne razlike (Kruttschnitt, 1995; Udry, 1995; prema Steffenmeier i Allan, 1996).

Mallicoat (2018) napominje kako rod važan i u okviru kaznenopravnog sustava, te uvjetuje kako sustav odgovara na kaznena djela. Ova autorica napominje kako reakcije na kriminalitet

žena proizlaze iz tradicionalne uloge žene i očekivanja o tome kako bi se žene trebale ponašati u društvu. U tom smislu, žene koje počine kazneno djelo nisu samo prekršile kazneni zakon, već su prekršile i društvena pravila jer su izašle iz uloge koje su im propisane po rođenju (ovo je osobito značajno kod nasilnih kaznenih djela jer se žene ne smatraju nasilnim bićima, već njegujućim i brižnim). Iz toga razloga, šteta koja je nastala kada žena počini kazneno djelo, smatra se većom i pogubnijom.

6.1. Participacija

Gotovo sva istraživanja u području kriminologije navode kako žene sudjeluju u kriminalitetu u manjoj mjeri od muškaraca. Teorije socijalizacije i prilika pretpostavljaju da su žene socijalizirane na način da to blokira njihovu mogućnost da sudjeluju u kriminalitetu, odnosno zbog uloge koje imaju u društvu imaju manje mogućnosti za činjenje kaznenih djela (Forsyth i Marckese, 1995), a istraživanja su pokazala da su promjene u rodnim ulogama povezane s porastom kriminaliteta kod žena (Pettyway, 1987). U prošlosti su žene više vremena provodile kod kuće i imale su obaveze koje su uključivale brigu za članove obitelji i dom, dok su za razliku od njih muškarci više vremena provodili izvan doma i imali su više slobodnog vremena pa samim time i više mogućnosti da počine kaznena djela. Osim toga, žene su više bile kontrolirane od strane društvenih normi, te se od njih očekivalo određeno ponašanje koje nije bilo u skladu s činjenjem kaznenih djela (Forsyth i Marckese, 1995). Participacija je gotovo uvijek manja kod žena nego kod muškaraca, o čemu svjedoči velik broj istraživanja, a Jensen (2011) napominje da iako stopa participacije u činjenju kaznenih djela mijenja s godinama, rodne razlike su uvijek prisutne.

DeLisi (2005) ističe kako muškarci čine raznovrsna kaznena djela, učestalije i kroz dulji vremenski period, te se takvi rezultati dobivaju bez obzira na nacrt istraživanja i izvore podataka. Prisutni su različiti dokazi o različitoj uključenosti žena i muškaraca u kriminalitet; nacionalno su oko 75% svih uhićenja muška, a 9 od 10 zatvorenika su muškarci. U SAD-u, 2001. godine od 3581 osoba koje su čekale izvršenje smrtne kazne, samo je njih 51 bilo ženskog spola.

Razvojne teorije smatraju da je dob početka činjenja kaznenih djela od velike važnosti u predviđanju kriminalne karijere i ona predstavlja prijelaz u sferu počinitelja kaznenog djela. Krivulja dob-kriminal nalaže da kriminalno ponašanje započinje u adolescenciji, nakon čega se

povećava i vrhunac dostiže u kasnijoj adolescenciji ili ranoj odrasloj dobi, a potom opada i smanjuje se (Cauffman, Monahan i Thomas, 2015). No, različiti kriminogeni ili biološki faktori mogu utjecati na drugačiji put prema kriminalitetu, primjerice iskustvo viktimizacije, rano fizičko sazrijevanje, utjecaj vršnjaka mogu biti značajni za jedinstvene dobne puteve u kriminalne aktivnosti i duge kriminalne karijere, dok drugi faktori mogu biti povezani s početkom u adolescenciji ili odrasloj dobi (Simpson, Yahner i Dugan, 2008).

Kruttschnit (2013) napominje da su neki nalazi došli do zaključaka da je rani početak činenja kaznenih djela značajan samo za muškarce, dok drugi tvrde da rani početak činenja kaznenih djela predviđa dugu i perzistentnu kriminalnu karijeru bez obzira na spol. Ono što je učestalije kod žena je početak činenja kaznenih djela u odrasloj dobi. Iako Moffitina teorija nalaže da je početak u odrasloj dobi izrazito rijedak, sve je više nalaza koji pokazuju da žene počinju s kriminalnim ponašanjem kasnije od muškaraca (Eggleston i Laub 2002; Block i sur., 2010; prema Kruttschnit, 2013).

Početak činenja kaznenih djela u odrasloj dobi se često zanemaruje i smatra se da je toliko rijedak da gotovo i ne postoji. Moffit i sur. (2005; prema Simpson, Yahner i Dugan, 2008) su došli do podataka da samo 3% muškaraca i 5% žena počinje činiti kaznena djela kao odrasla osoba, no tu je važno napomenuti da su oni pratili svoje ispitanike samo do dobi od 21 godine, pa se može pretpostaviti da bi stopa osoba koje počinju činiti kaznena djela u odrasloj dobi mogla biti i veća. U suprotnosti s ovim nalazima, Eggleston i Laub (2002; prema Simpson, Yahner i Dugan, 2008) su došli do podatka da je značajan dio odraslih počinitelja kaznenih djela započeo s kriminalitetom u odrasloj dobi (čak oko 50%), dok smatraju da je kod žena prisutan još veći postotak počinitelja koji su s kriminalnim aktivnostima započeli u odrasloj dobi.

6.1.1. Istraživanja participacije

Kada se govori o participaciji u činenju kaznenih djela, Block i sur. (2010) naglašavaju da je kod žena prisutnije i veće opadanje učestalosti činenja kaznenih djela s dobi. U National Youth Study, Elliot (1994; prema Block i sur., 2010) je došao do podataka da je omjer muškaraca i žena u participaciji, tj. činenju kaznenih djela sa 12 godina 2:1, do 18. godine 3:1, a do dobi od 21. godinu naraste čak do 4:1. Tilman (1987; prema Block i sur., 2010) je na temelju službenih podataka uhićenju stanovnika Kalifornije, rođenih 1956. godine, došao do nalaza da je u dobi od 18 do 29 godina 11% žena bilo uhićeno, u usporedbi sa 35% muškaraca.

Kyvsgaard (2003) ističe da participacija činjenja kaznenih djela značajno manja kod žena nego kod muškaraca. Prema podacima dobivenima u Danskoj longitudinalnoj studiji, participacija žena nije prešla 2% bez obzira na promatranu dobnu skupinu. Kod mlađih žena prisutna je veća stopa kriminaliteta nego kod odraslih, a participacija kod žena opada sporije. Rezultati dobiveni su u longitudinalnoj studiji švedskog uzorka muškaraca i žena, Stattina i sur. (prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2007). pokazuju da je do 30. godine života, čak 38% muškarca i samo 9% žena bilo registrirano za kazneno djelo. U skladu s ovim nalazima, Kratzer i Hodgins (1999; prema Blokland i van Os, 2010) su prema podacima iz švedske kohorte došli do zaključka da je participacija žena dosta niska i iznosi 7%, dok je 52% žena koje su osuđene do dobi od 30 godina, osuđene su tek nakon 18. godine života.

Kao što Moffittina dvojna taksonomija nalaže, logično je zaključiti da je početak činjenja kaznenih djela kod djevojčica raniji nego kod dječaka iz razloga što djevojčice ranije ulaze u pubertet (raniji početak puberteta vezuje se uz raniji početak delinkvencije zbog frustracije koja je uzrokovana jazom zrelosti) (Moffitt i sur.; prema Carlsson i Sivertsson, 2021). Ipak, mnoga istraživanja ne potvrđuju ovaj zaključak. Kyvsgaard (2003) je u svojoj studiji došla do podatka da 8 do 10% dječaka počini prvo kazneno djelo u dobi od 15 do 16 godina, dok u istoj toj dobi samo 1% djevojaka počini prvo kazneno djelo.

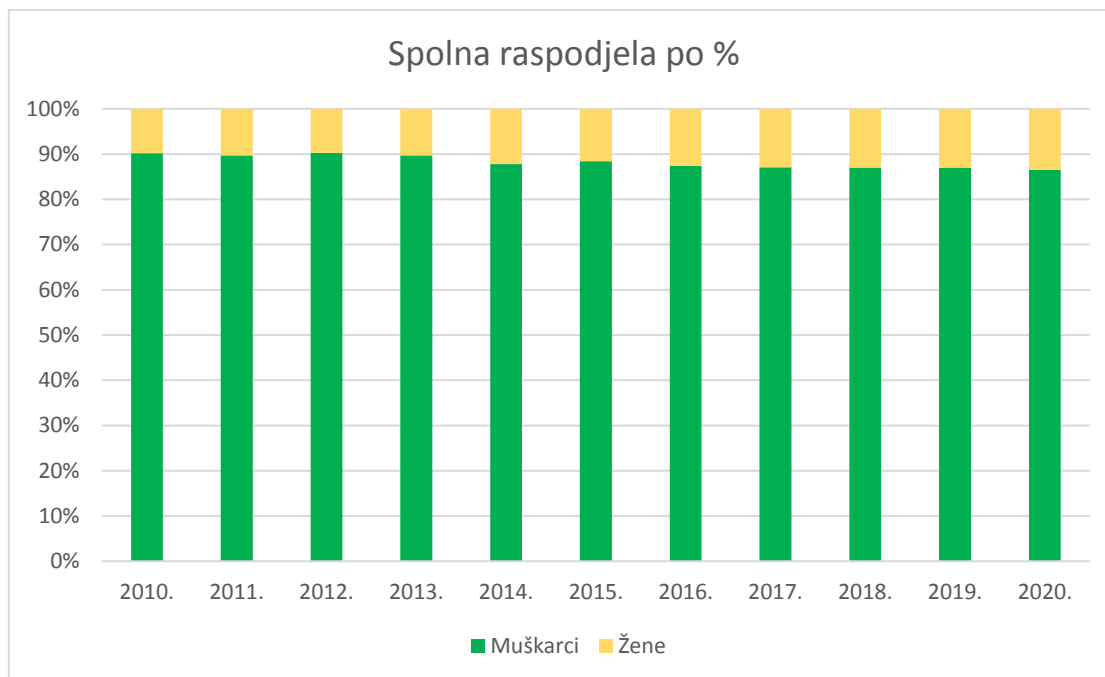
Početak u odrasloj dobi se ne smatra čestom pojavom, osobito kod muškog dijela populacije, no za žene i nije toliko rijedak. Kratzer i Hodgins (1999; prema Block i sur., 2010) pronašli su podatak da je prevalencija početka u odrasloj dobi, odnosno nakon 18. godine, 77.5% za žene, dok za muškarce iznosi 55.2%, dok je Wikström (1990; prema Block i sur., 2010) dobio podatak da su u dobi od 22 godine ili kasnije, 13% žena i samo 5% muškaraca prvi puta počinili kazneno djelo.

Saznanja o manjoj participaciji žena u kriminalitetu potvrđena su i na hrvatskoj populaciji počinitelja kaznenih djela u okviru službenih statistika. Na žalost, na hrvatskom uzorku nije provedeno istraživanje koje bi potvrdilo prethodno navedene podatke (Doležal, Mikšaj-Todorović i Butorac, 2015).

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2020. godine udio osuđenih punoljetnih žena među osuđenim punoljetnim počiniteljima varirao od 9,8 do 13,5% . Graf 1. prikazuje da je u Republici Hrvatskoj u desetogodišnjem razdoblju postotak ženskih počiniteljica (od ukupnog broja počinitelja) značajno manji od postotka

muških počinitelja. Također, može se uočiti da je posljednjih nekoliko godina broj ženskih počiniteljica veći nego što je bio na početku promatranog razdoblja.

Graf 1. Osuđeni punoljetni počinitelji kaznenih djela u RH od 2010. do 2020.

. Izvor: Državni zavod za statistiku

6.2. Učestalost

Kako je participacija u činjenju kaznenih djela manja kod žena nego kod muškaraca, tako je i učestalost činjenja kaznenih djela manja kod žena, o čemu svjedoče i brojna istraživanja. Kyvsgaard (2003) ističe kako je razlika u participaciji po spolu ipak veća od razlike u učestalosti, ali razlika postoji i to u svim dobnim skupinama.

D'Unger, Land i McCall (2002) napominju kako je učestalost činjenja kaznenih djela kod muškaraca veća u SAD-u i gotovo u svakoj zemlji koja je proučavala obrasce činjenja kaznenih djela, pri čemu su razlike najveće u razvijenim zemljama. Oni ističu spol kao jedan od najvećih prediktora kriminalne aktivnosti u službenim statistikama i samoiskazima (za razliku od rase i socioekonomskog statusa).

Istraživanja na temu učestalosti činjenja kaznenih djela pokazuju različite rezultate, pa su tako neki istraživači došli do podataka da je učestalost činjenja kaznenih djela kod adolescenata velika te su razlike po spolu velike u adolescenciji (kod mladića je prisutna veća učestalost, ali

se odrastanjem razlike u učestalosti smanjuju). U suprotnosti s time, drugi autori su došli do podataka da je učestalost najbližnja u adolescenciji, a odrastanjem se ta razlika povećava.

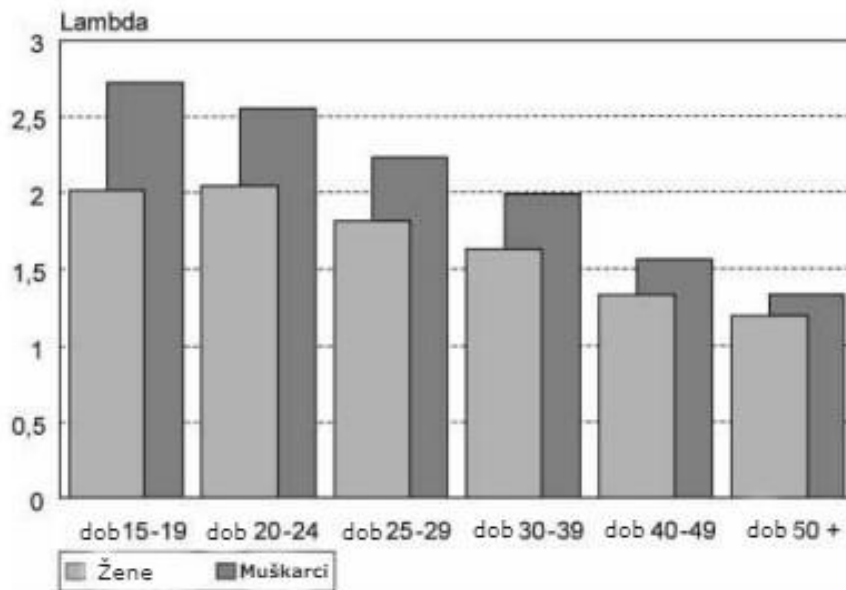
Iako su muškarci skloniji kriminalitetu, važno je istaknuti kako postoje i žene koje su habitualni prijestupnici koje sudjeluju u raznim antisocijalnim ponašanjima. Žene se tijekom svojih kriminalnih karijera uključuju u različita kaznena djela koja su često popraćena konzumacijom raznih supstanci te problemima s mentalnim zdravljem. Često su problemi s drogom kod ženskih počiniteljica toliko izraženi da se one uključuju u činjenje kaznenih djela kako bi na što brži način nabavile sredstva za kupovinu droge (pa su često uhićene zbog kaznenih djela krivotvorenja, prijevare i prostitucije). Za razliku od muškaraca, žene su tijekom svojih kriminalnih karijera (a čak i prije nego što započnu s kriminalnim životom) sklonije biti viktimizirane, osobito seksualno (Danner, Blount, Silverman i Vega, 1995; prema DeLisi, 2005).

6.2.1. Istraživanja učestalosti

Rezultati istraživanja učestalosti činjenja kaznenih djela pokazuju različite rezultate ovisno o dobi, tako da je ona najveća kod mladih i smanjuje se s dobi. Brame i sur. (2004; prema Block i sur., 2010) su otkrili da mladići imaju veću učestalost u činjenju kaznenih djela od djevojaka, dok su Graham i Bowling (1995; prema Block i sur, 2010) na samoiskazu nasumičnog uzorka utvrdili da je omjer spolova za učestalost činjenja kaznenih djela skoro pa jednaka za maloljetnike, 4:1 za starije maloljetnike i 11:1 za rane dvadesete godine (u korist muškaraca).

U suprotnosti s ovim rezultatima, Kyvsgaard (2003) napominje da postoji značajna razlika u učestalosti činjenja kaznenih djela između muškaraca i žena, osobito u mlađoj dobi, dok je u odrasloj dobi ta razlika manja. Slika 1. prikazuje kako učestalost s dobi opada za oba spola, te da se razlike u učestalosti smanjuju tijekom dobi, odnosno u razdoblju adolescencije one su najveće, dok s godinama postaju sve manje. Wikström je otkrio da je sudjelovanje i učestalost općenito mnogo veća za muškarce nego za žene, pri čemu je u činjenju kaznenih djela sudjelovalo 31% muškaraca iz kohorte u usporedbi sa 6% žena. Učestalost za muškarce je također bila čak duplo veća i iznosila je 9.1, a za žene 4.5. Ipak, važno je napomenuti da je ovdje bitan faktor dob, i iako su razlike u adolescenciji velike, tijekom ranih 20-ih godina gotovo da nisu postojale u stopama kaznenih djela po počinitelju (Carlsson i Sivertsson, 2021).

Slika 1. Pojedinačna učestalost prema dobi po spolu (Kyvsgaard, 2003)

Stattin, Magnuson i Reichel (1989) su na švedskom muškom i ženskom uzorku proveli longitudinalnu studiju koja je ispitivala kriminalnu aktivnost kroz godine. Uzorak je činilo 1393 osoba koje su 1965. imale 10 godina te ih se pratilo do njihove 30. godine, a podatci su prikupljeni iz službenih statistika. Rezultati su ukazivali na generalno manju aktivnost žena u činjenju kaznenih djela. Za žene, prva kaznena djela su najvećim dijelom bila počinjena u dobi od 21 do 23 godine, što je znatno kasniji početak od muškog dijela uzorka čiji je početak bio u dobi od 15 do 17 godina. Od 15 žena koje su kazneno djelo počinile do 18. godine, većina ih je počinila nekoliko kaznenih djela, iako nisu bile pretjerano kriminalno aktivne, dok je samo 5.2% počinilo više od 10 kaznenih djela. Žene koje su kazneno djelo počinile u odrasloj dobi, uglavnom su počinile samo jedno kazneno djelo.

Kyvsgaard (2003; prema, Doležal, Mikšaj-Todorović i Butorac, 2015) također zaključuje da učestalost činjenja kaznenih djela muškaraca doseže svoj vrhunac sa 17 godina, te da je učestalost ženskog kriminaliteta znatno manja i lagano varira u dobi od 18 do 40 godina. Ipak, kada govorimo o učestalosti pojedinačnih prijestupa, Blumstein i sur. (1986; prema Block i sur., 2010) su utvrdili da je učestalost za djevojke i žene koje su aktivno počinile određenu vrstu zločina bila slična učestalosti za aktivne dječake i muškarce.

6.3. Težina

U svim dimenzijama kriminalne karijere predvode muškarci, pa tako ne iznenađuje da i čine teža kaznena djela od ženskih počiniteljica. Obrasci činjenja kaznenih djela muškaraca i žena nailaze i na razlike, ali i na sličnosti. Primjerice, oba spola su više uključena u lakša kaznena djela, poput imovinskih delikata i kaznenih djela povezanih s drogom, nego u teža kaznena djela kao što su ubojstva. Ipak, u svim kategorijama kaznenih djela muškarci sudjeluju više od žena (osim u prostituciji koja je dominantno „žensko“ kazneno djelo). Razlike po spolu su najmanje kod najlakših kaznenih djela, dok su najveće kod teških (Steffensmeier i Allan, 1996).

Specijalizacija nije naročito istraživana kod ženskih počiniteljica kaznenih djela. Istraživanja najvećim dijelom nailaze na podatke da specijalizacija nije česta pojava, već se počinitelji uključuju u različit spektar kaznenih djela. Ona ipak ovisi o dobi, pa tako adolescenti češće čine raznovrsna kaznena djela. S druge strane, specijalizacija u odrasloj dobi je više vjerojatna, i češće se ne odnosi na činjenje samo jednog kaznenog djela, već različitih kaznenih djela iz iste skupine. Farrington i sur. (1988; prema Jensen, 2011) su tako došli do podataka da nema velike razlike u specijalizaciji između adolescentnih djevojaka i mladića, ali su djevojke koje su bile perzistentne u delinkventnom ponašanju bile sklone specijalizirati u bježanju od kuće (što je statusni prekršaj), dok su Mazerolle i sur. (2000; prema Jensen, 2011) došli do podataka da su žene i počinitelji koji su počeli s činjenjem kaznenih djela u odrasloj dobi skloni specijaliziranju u imovinskim kaznenim djelima.

Becker i McCorkel (2011) ističu da su za većinu kaznenih djela muškarci skloniji uključivanju u muške delinkventne grupe, a iznimka su kaznena djela prostitucije i krivotvorenja. Za razliku od njih, žene su sklonije uključivanju u miješane delinkventne grupe za većinu kaznenih djela, no za zastrašivanje, krađu u dućanima i pronevjeru sklonije su se uključivati u isključivo ženske grupe.

Martinović (2011; prema Jadrešin i Mustapić, 2014) ističe kako su muškarci biološki više skloniji riziku, agresivnosti i natjecanju, što predstavlja karakteristike koje ih čine adekvatnijima i pogodnijima činjenju kaznenih djela. Što se tiče sklonosti fizičkoj agresiji, razlike su veće, odnosno muškarci su u prosjeku više fizički agresivni, dok su razlike u verbalnoj agresivnosti manje po spolu. Tako žene češće sudjeluju u kaznenim djelima koja uključuju verbalnu agresiju (primjerice kaznena djela protiv časti i ugleda), nego u kaznenim djelima koja su fizički agresivna (primjerice kaznena djela protiv života i tijela).

6.3.1. Istraživanja težine

Liu, Francis i Soothill (2011) u svojoj longitudinalnoj studiji u kojoj su istraživali eskalaciju težine kaznenih djela su naišli na očekivan podatak da su žene tijekom svoje kriminalne prošlosti bile osuđivane za manje ozbiljne zločine od muškaraca.

Warren i Rosenbaum (1987; prema DeLisi, 2002) su tijekom 60-ih godina prošlog stoljeća ispitivali kriminalne karijere ženskih zatvorenica u Kaliforniji, te su došli do podataka da, kao i muški počinitelji, žene također ukazuju na kontinuitet tijekom životnog vijeka, a kaznena djela koja su najčešće činila su uključivala imovinski kriminalitet, prostituciju i kaznena djela vezana uz drogu. DeLisi (2002; prema Block i sur, 2010) je otkrio da su žene i muškarci podjednako kronični i svestrani prijestupnici, no žene su se u svojim kriminalnim karijerama češće uključivale krivotvorenje, krađu i prostituciju dok su se muškarci češće uključivali u silovanje, pljačku i teški napad.

Žene se rjeđe uključuju u kaznena djela poput oružane pljačke i ubojstava, no osim u učestalosti, razlike s obzirom na muški spol postoje i u načinu izvršenja tih djela. Primjerice, žene se u ubojstvima češće usmjeravaju na partnere ili članove obitelji. Prema U.S. Department of Justice (1999; prema DeLisi, 2002) u razdoblju od 1976. do 1997. godine, 60% ženskih počiniteljica ubojstva je ubojstvo počinilo prema osobi s kojom je prethodnu vezu (u suprotnosti s 20% muškaraca), dok je samo 1 od 14 ubojstava bilo prema strancu (kod muškaraca, 1 od 4 ubojstava bilo je prema strancu).

Alarid, Marquart, Burton, Cullen, and Cuvelier (1996; prema Becker i McCorkel, 2011) su u svojoj studiji otkrili da suradnja žena s muškarcima u činjenju kaznenih djela ima utjecaj na težinu kaznenih djela, odnosno, žene su sklonije krađama, provalama i prodaji druge kada to rade zajedno s muškarcima. Do sličnih nalaza došli su Koons-Witt i Schram (2003; prema Becker i McCorkel, 2011) koji tvrde da su žene sklonije nasilnim kaznenim djelima i korištenju pištolja ako surađuju s muškarcima.

Belušić (2003) također napominje kako je u SAD-u velik problem organizirani kriminalitet, odnosno ženske bande kojih je sve više, a Curry (1998; Belušić, 2003) ističe kako su bande najčešće uključene u kaznena djela protiv imovine, u organiziranu trgovinu drogom, ali da su u manjoj mjeri uključene u nasilna kaznena djela.

6.4. Duljina

Duljina kriminalne karijere nije dovoljno istražena, uzimajući u obzir poteškoće koje ova dimenzija nosi sa sobom, a osobito je loše istražena kod počiniteljica kaznenih djela. Nikada se sa stopostotnom sigurnošću ne može utvrditi koliko dugo je trajala nečija kriminalna karijera. Kraj je izrazito teško odrediti, jer je potrebno pratiti počinitelja do kraja života (samoiskazom, jer moguće je da nisu sva kaznena djela imala kontakt s policijom), ali rijetko kada su longitudinalna istraživanja toliko dugotrajna i detaljna. Neki kriminolozi smatraju da je kriminalna karijera povezana s drugim karakteristikama činjenja kaznenih djela, primjerice s ranijim početkom, koji pretpostavlja da će prouzročiti dugotrajniju kriminalnu karijeru nego što bi je prouzročio kasniji početak činjenja kaznenih djela (Piquero, Brame, Lynam, 2004).

Tri velike studije iz 1970-ih (Greenberg, 1975; Greene, 1977; Shinnar i Shinnar, 1975; prema Piquero, Brame, Lynam, 2004) došle su do zaključka da kriminalne karijere u prosjeku traju od 5 do 15 godina, no važno je napomenuti da su ove studije uglavnom rađene na uzorcima muškaraca, pa ne moraju biti isti i za žene. Ne postoji značajan broj studija koje su istraživale duljinu kriminalne karijere, a rezultati istraživanja koji su dobiveni za žene rađeni su na miješanom uzorku, odnosno uzorak je uključivao ženske i muške osobe. Dobiveni rezultati pokazali su različite nalaze, ovisno o uzorku koji je promatran, ali jedno je sigurno: istraživanja konzistentno upućuju na to da kriminalne karijere muškaraca traju duže od kriminalnih karijera žena.

Pri kraju kriminalne karijere javlja se proces odustajanja koji u konačnici dovodi do prekida sudjelovanja u kriminalnim aktivnostima. Odustajanje od kriminala proces je koji ovisi o raznim čimbenicima (primjerice, životnim okolnostima, događajima, situacijama i sl.), a smatra se da postoje razlike u tom procesu između muškarca i žena, pa je tako vjerojatnije da će žene koje su više konformirane društvenim normama imati jednostavniji put prema odustajanju od kriminala te će zahtijevati manje kontrole (Uggen i Kruttschnitt, 1998; prema Jensen, 2011). Također, istraživanja su pokazala kako udaljavanje i odbacivanje socijalnih veza može biti pogodno za odustajanje od kriminaliteta za žene (primjerice nasilni partnerski odnosi, zajednice poput bandi i sl.), što se razlikuje od muškog odustajanja od kriminaliteta gdje su odnosi uglavnom stabilizirajući čimbenik (Osterman, 2022). Barr (2019; prema Osterman, 2022) također navodi da je kod žena odustajanje češće povezano s traženjem neovisnosti, a ekonomska neovisnost se pokazala kao izrazito važan dio ovog procesa (Berman, 2005; Rodermond i sur., 2016; prema Osterman, 2022). Osim toga, prisutnost i povezanost

viktimizacije, mentalnog zdravlja, zlorabe opojnih droga i prekidanje odnosa također treba uzeti u obzir kod počiniteljica kaznenih djela (Osterman, 2022).

6.4.1. Istraživanja duljine

Značajno je manji broj studija koje su se bavile istraživanjem duljine kriminalnih karijera, ponajviše iz razloga što je poprilično teško točno odrediti kada je kriminalna karijera nekog počinitelja započela i završila, odnosno kada je počinjeno prvo i posljednje kazneno djelo.

U svojoj studiji, Roger Tarling je uzorak muških i ženskih prijestupnika koji su bili rođeni 1958. godine pratio do njihove tridesetprve godine. Rezultati te studije otkrili su da je prosječno trajanje kriminalne karijere žena iznosilo 4.9 godina, za razliku od muškaraca čije je trajanje kriminalne karijere iznosilo 7.4 godine (Tarling, 1993; prema Cauffman, 2008). Devet godina kasnije napravljen je i follow-up istog uzorka. Follow-up je pokazao da se duljina kriminalne karijere povećala i iznosila je 5.6 godina za žene i 9.7 godina za muškarce, no rezultati su upućivali na isto; kriminalna karijera ženskih počiniteljica bila je značajno kraća (Home Office Statistical Bulletin, 1993; prema Cauffman, 2008).

Sličnu studiju su proveli i Prime i sur. (2001; prema Block i sur, 2010) koji su pratili su žene i muškarce rođene 1953. do njihove 40. godine. Čak za 80% žena kriminalna karijera je trajala manje od godinu dana, u usporedbi sa 55% muškaraca. Rezultati ove studije pokazali su da je prosječno trajanje kriminalne karijere za žene iznosilo 7.1 godinu, a za muškarce 12.4 godine.

Kyvsgaard (2003) prema podacima dobivenima u Danskoj longitudinalnoj studiji ističe da je RCL (preostali dio kriminalne karijere) u svim dobnim skupinama veći za muškarce nego za žene, osobito do dobi od 25 godina, te iznosi 4.8 godina za muškarce i 2.6 godina za žene. Kada se u obzir uzmu samo osobe koje su počinile više od jednog kaznenog djela, razlika između RCL-a se smanjuje (6.8 za muškarce i 5.7 godina za žene), najveća je do dobi od 24 godine, nakon čega se značajno smanjuje, a nakon dobi od 40 godina više nema razlike u RCL-u po spolu.

Važno je i zašto dolazi do prekida kriminalne karijere, no za sada ne postoji mnogo odgovora na ovo pitanje. Vrlo važnu ulogu u ovom kontekstu zauzima brak, ali postoje bitne razlike ovisno o karakteristikama počinitelja (spol, kriminalna povijest), karakteristikama supružnika (kaznena povijest) i karakteristikama braka (trajanje) (van Schellen, Apel i Nieuwbeerta, 2012). Benda (2005; prema Abrams i Tam, 2016) je istraživao kako zadovoljstvo socijalnim vezama i zaposlenjem predviđa recidivizam kod muškaraca i žena, te je došao do podataka da je

odustajanje od kriminala kod žena povezano s kvalitetom pozitivnih socijalnih veza jer je to povećavalo osjećaj odgovornosti prema društvu. S druge strane, odustajanje od kriminala kod muškaraca bilo je najviše povezano s njihovim zadovoljstvom poslom. Istraživanje koje su proveli Zoutewelle-Terovan, van der Geest, Liefbroer i Bijleveld (2014; prema Brown i Bloom, 2018) na nizozemskom uzorku muškaraca i žena, otkrilo je da su brak i prvo dijete snažan prediktor za odustajanje od kriminalnih aktivnosti za muškarce, dok za žene nije od posebnog značaja u odustajanju od kriminala. Ipak, King (2013; prema Brown i Bloom, 2018) napominje da je za odustajanje od kriminalne karijere ključan pronalazak vlastitog identiteta koji se više neće poistvojećivati s kriminalitetom.

7. NEDOSTATCI I PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Najveći broj nalaza koji postoje o kriminalnoj karijeri dobiveni su na uzorcima muških ispitanika. Iako se može pretpostaviti da će slično vrijediti i za žene, one ipak predstavljaju posebnu skupinu počinitelja koji su povijesno ukazivali na drugačiji odnos prema kriminalitetu te imaju drugačiji društveni položaj i ulogu u društvu koji u konačnici dovodi do različitosti između muškaraca i žena u činjenju kaznenih djela. Velik broj istraživanja kriminalne karijere žena u svom je fokusu imao muške ispitanike, dok su samo manji dio uzorka činile žene, pa se često nalazi o ženskim kriminalnim karijerama prikazuju u usporedbi s muškim nalazima. Kako bi se dobila sveobuhvatna slika ženskog kriminaliteta, a osobito informacije o kriminalnoj karijeri žena, potrebno je provoditi longitudinalna istraživanja dimenzija samo ženskih uzoraka.

Kao jedan od glavnih nedostataka istraživanja ženskog kriminaliteta ističu se mali uzorci ispitanika. Fontaine, Carbonneau, Vitaro, Barker i Tremblay (2009) su u svojem kritičkom pregledu studija žena zaključili da istraživanja često nemaju dovoljno velik uzorak što potencijalno može dovesti do generalizacije rezultata. Kada se u obzir uzme da ne postoji velik broj žena koje imaju perzistentan kriminalni životni put, mali uzorci ispitanika će uporno ukazivati na podatak da mali postotak žena ima dugotrajnu kriminalnu karijeru te neće davati dovoljno informacija o njihovim karakteristikama, dok će veći uzorak dati adekvatniju sliku o tome koliko žena zapravo prati kriminalni životni put i koje su njihove osobitosti. Također, važno je naglasiti da su za dobivanje ukupne slike nečije kriminalne karijere nužna longitudinalna istraživanja koja će ispitanike pratiti kroz dulji niz godina. Nažalost, istraživanja žena često nisu dovoljno duga, pa od niza istraživanja koja su Fontaine i sur. (2009) pregledali,

većina su usmjerila samo na razdoblje adolescencije, dok je manji broj ispitanike pratio nakon dobi od 30 godina. Adolescencija je važno razvojno razdoblje u kojem mnoge osobe započinju s antisocijalnim i kriminalnim aktivnostima i izrazito ga je važno istraživati, no pažnju treba usmjeriti i na započinjanje u odrasloj dobi te istražiti kako se onda ta kriminalna životna putanja razvija i kako se razlikuje od one koja je započela u adolescenciji.

Uzimajući u obzir tamnu brojku kriminaliteta i činjenicu da brojna kaznena djela prolaze ispod radara, važno je uzimati informacije iz službenih statistika i samoiskaza. Fontaine i sur. (2009) ističu kako se velik broj istraživanja temelji samo na službenim podacima, što dovodi do toga da se ne prikazuje adekvatan postotak počiniteljica koje imaju kriminalnu karijeru. Osim što će samoiskaz pokazati veći broj kriminalnih karijerista, ponuditi će i veći broj informacija o karakteristikama i dimenzijama kriminalne karijere, čime se povećava znanje o kriminalnim karijerama žena.

Piquero, Farrington i Blumstein (2007) ističu važnost proučavanja rodni i rasni razlika između počinitelja. Oni napominju kako postoji nedostatak znanja u ovim kontekstima te da ne postoji dovoljno informacija o supočiniteljima i etiologiji te duljini kriminalne karijere (posebno RCL-u) po spolu i rasi. Ovi autori također naglašavaju i važnost okoline u formiranju kriminalnih karijera, te ističu da određena okruženja i susjedstva mogu više pogodovati uključivanju u kriminalne aktivnosti te podržavanje kriminalnog životnog puta. Ovo može biti značajno i za žene, čija je tradicionalna uloga u većini društava da bude majka i njegovateljica, pa proučavanje konteksta koji podržavaju druge vrijednosti može pružiti brojne informacije o ženskom putu u kriminalitet. Steffensmeier i Allan (1996) naglašavaju da se prilike za činjenje kaznenih djela razlikuju kod žena i muškaraca te je potrebno imati na umu da životne prilike formiraju prilike za činjenje kaznenih djela, zbog čega žene sudjeluju u nekim djelima više (npr. prostitucija), a u nekim djelima manje (npr. organizirani kriminalitet) od muškaraca.

Iako postoji određena količina studija ženskih kriminalnih karijera, longitudinalne studije koje su pratile žene kroz dulji vremenski period, osobito nakon razdoblja mlade odrasle dobi, nisu naročito zastupljene. Ovo je problem koji je bitno riješiti iz nekoliko razloga. Prvo, točno znanje o kriminalnim karijerama žena važno je za kriminologiju i nije dopustivo da neka teorija kriminaliteta zapostavlja cijelu grupu ljudi koja također sudjeluje u činjenju kaznenih djela (Belknap, 2007; Daly i Chesney-Lind, 1988; Flavin, 2001; Leonard, 1982; Morris, 1987; Rasche, 1975; prema Block i sur., 2010). Zatim, važno je imati na umu da osobe koje rade u praksi ovise o nalazima koji se dobivaju istraživanjima, pa informacije trebaju biti detaljne i točne. Također, ukoliko se nalazi temelje samo na istraživanjima muškaraca, intervencije i

procjene rizika možda neće funkcionirati kod žena, pa je potrebno utvrditi što funkcionira i za ovu skupinu počinitelja (Block i sur., 2010). Posljednje, bitno je istaknuti da posljedice zapostavljanja žena za društvo mogu biti velike. Kratzer (1999; prema Block i sur., 2010) napominje da bi šteta ženskog kriminaliteta za društvo mogla biti puno veća nego što stope prevalencije pokazuju, a zbog njihovog položaja u društvu posljedice mogu biti velike ne samo za počiniteljice, već i za njenu okolinu (primjerice za njihovu djecu) (Bhana i Hochfeld, 2001; Covington, 2002; Cunningham i Baker, 2003; Enos, 2001; Green i Pranis, 2006; Harm i Phillips, 2001; Howard League for Penal Reform, 1995; Loucks, 2004; Luke, 2002; Richie, 2001; Sharp i Marcus-Mendoza, 2001; Woodrow, 1992; prema Block i sur., 2010).

8. ZAKLJUČAK

Koncept kriminalne karijere je u kriminologiji svoj današnji oblik dobio 1986. godine gdje je definiran kao slijed kaznenih djela koja je neka osoba počinila u svom životu. Kriminalna karijera ima četiri glavne dimenzije kojima se opisuje slijed kaznenih djela, a to su participacija, učestalost, težina i duljina kriminalne karijere. Ove dimenzije pružaju informacije o tome tko sudjeluje u činjenju kaznenih djela, koliko često, koja kaznena djela čini te koliko je ukupno trajalo to razdoblje kod nekog počinitelja. Uz ove glavne dimenzije, važno je istaknuti i početak činjenja kaznenih djela jer označava točku kada je osoba počela s kriminalnim aktivnostima, a osim početka, važan je i kraj tj. prestanak činjenja kaznenih djela. Točan kraj nije lako odrediti, pa se često promatra proces odustajanja od kriminaliteta, smanjenje učestalosti činjenja kaznenih djela koje u konačnici rezultira prestankom činjenja kaznenih djela.

Kroz povijest, uočilo se da su muškarci puno češće bili uključeni u činjenje kaznenih djela od žena. Žene su bile značajno manje kriminalno aktivne, pa samim time i manje proučavane u kriminologiji. Za naglašavanje važnosti proučavanja žena, veliku zaslugu imaju feministkinje koje su istaknule nedostatak znanja o kriminaliziranim ženama i potaknule istraživače da svoj fokus usmjere i drugu ovu skupinu počinitelja.

Sažimanjem istraživanja kriminalne karijere, može se zaključiti kako žene zaostaju za muškarcima na svim dimenzijama kriminalne karijere. Manje sudjeluju u činjenju kaznenih djela o čemu, osim istraživanja, svjedoče i službene statistike. Također, iako djevojke ranije ulaze u pubertet i logično je zaključiti da će prije započeti s činjenjem kaznenih djela, istraživanja upućuju na kasniji početak činjenja kaznenih djela kod djevojaka, čak i u odrasloj

dobi, što nije česta pojava (osobito kod muških počinitelja). Kod muškaraca i žena postoji razlika i u učestalosti činjenja kaznenih djela, i iako su istraživanja dobila različite podatke, češće se upućuje na to da su kod djevojaka i mladića u adolescenciji veće razlike u učestalosti, dok se u odrasloj dobi razlike smanjuju, ali se smanjuje i učestalost općenito. Što se tiče težine kaznenih djela, muškarci se smatraju sklonijima agresiji i riziku, što rezultira uključivanjem u teža kaznena djela (poput pljačke i silovanja), dok su žene češće uključene u kaznena djela poput prostitucije i krivotvorenja. I na posljetku, istraživanja kontinuirano upućuju na kraće trajanje kriminalnih karijera kod žena.

Podzastupljenost istraživanja kriminaliteta predstavlja problem. Iako žene u manjoj mjeri sudjeluju u činjenju kaznenih djela, i dalje predstavljaju drugu veliku skupinu počinitelja sa svojim specifičnim osobinama. Žene imaju drugačije biološke karakteristike koje oblikuju drugačiji pristup činjenju kaznenih djela i uključivanje u druga kaznena djela od onih u kojima češće sudjeluju muškarci. Također, uzevši u obzir specifičnu ulogu koja i dalje postoji, osobito u tradicionalnim društvima, kontekst u kojem žene čine kaznena djela značajan je za bolje razumijevanje ženskog kriminaliteta. Ovdje je važno napomenuti i da upravo zbog uloga koje žene imaju u društvu, posljedice koje nastaju kada žene čine kaznena djela mogu utjecati i na niz ljudi u njejoj okolini (promjene u obiteljskom sustavu, veća osuda zajednice). Također, ženski kriminalitet je u porastu, stoga je potreba za boljim razumijevanjem ženskih počiniteljica veća nego ikada. Bolje shvaćanje ženskog kriminaliteta daje priliku da se razviju bolji i učinkovitiji programi integriranja u zajednicu i prihvaćanja nekriminalnog životnog puta.

Specifično za kontekst kriminalne karijere, žene nisu bile predmet velikog broja studija. Razna istraživanja, a i službene statistike govore o manjoj participaciji žena u činjenju kaznenih djela, no za druge dimenzije potrebno je više dosljednih podataka i kreiranje longitudinalnih istraživanja koji će kroz dulje vremensko razdoblje ispitivati karakteristike kriminalne karijere na velikim uzorcima. Mali uzorci ispitanica ne mogu ponuditi dovoljno detaljnu sliku o kriminalnim karijerama, a osobito uzevši u obzir da se većina informacija temelji na službenim podacima. Iako se tijekom posljednjih desetaka godina značajno povećalo znanje o kriminalnim karijerama ženskih počiniteljica, ono i dalje nije na jednakoj razini znanja koje postoji o muškim počiniteljima. Detaljnija istraživanja dimenzija, veći uzorci ispitanica i dulje razdoblje praćenja može ponuditi značajno bolju i sveobuhvatniju sliku ženskih kriminalnih karijera.

9. LITERATURA

1. Abrams, L. S., i Tam, C. C. (2016). Gender Differences in Desistance From Crime: How Do Social Bonds Operate Among Formerly Incarcerated Emerging Adults? *Journal of Adolescent Research*, 33(1), 34–57.
2. Adams, J. J., i Pizarro, J. M. (2014). Patterns of Specialization and Escalation in the Criminal Careers of Gang and Non-Gang Homicide Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 41(2), 237–255.
3. Becker, S. i McCorkel, J. A. (2011). The gender of criminal opportunity: The impact of male co-offenders on women's crime. *Feminist Criminology*, 6(2), 79-110.
4. Belušić, I. (2003). Kriminalitet žena. *Kriminologija i socijalna integracija*, 11(2), 165.-176.
5. Block, C.R., Blockland, A.A.J., van der Weerf, C., van Os, R., Nieuwebeerta, P. (2010). Long term patterns of offending in women. *Feminist Criminology*, 5(1), 73-107.
6. Blokland, A., i van Os, R. (2010). Life span offending trajectories of convicted Dutch women. *International Criminal Justice Review*, 20(2), 169-187.
7. Blumstein, A., Cohen, J., i Farrington, D. P. (1988). Criminal career research: Its value for criminology. *Criminology*, 26(1), 1-35.
8. Blumstein, A., Cohen, J., Piquero, A. R., i Visher, C. A. (2010). Linking the crime and arrest processes to measure variations in individual arrest risk per crime (Q). *Journal of Quantitative Criminology*, 26(4), 533-548.
9. Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J. i Visher, C. A. (1986). *Criminal careers and „career criminals“ Vol. 1*. Report of the panel on research on criminal careers. Washington, DC: National Academy Press.
10. Blumstein, A., i Cohen, J. (1979). Estimation of individual crime rates from arrest records. *The Journal of Criminal Law and Criminology (1973-)*, 70(4), 561–585.
11. Brame, R., Paternoster, R., i Bushway, S. D. (2004). Criminal Offending Frequency and Offense Switching. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 20(2), 201–214.
12. Brown, M., i Bloom, B. E. (2018). Women's desistance from crime: A review of theory and the role higher education can play. *Sociology compass*, 12(5), 1-11.
13. Butorac, K. i Luketić, I. (2012). Key Dimensions of Active Criminal Career Research-Pilot Study of the Zagreb Prison Inmates // Zbornik radova Ohrid, Makedonija, 2012. str. 405-412 (predavanje, međunarodna recenzija, cjeloviti rad (in extenso), ostalo)
14. Carlsson, C., Sivertsson, F. (2021). Age, Gender, and Crime in a Stockholm Birth Cohort to Age 64. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 7(3), 359-384.
15. Cauffman, E. (2008). Understanding the female offender. *The future of children*, 18(2), 119-142.

16. Cauffman, E., Monahan, K. C., i Thomas, A. G. (2015). Pathways to persistence: Female offending from 14 to 25. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 1(3), 236-268.
17. Choy, O., Raine, A., Venables, P. H., i Farrington, D. P. (2017). Explaining the gender gap in crime: the role of heart rate. *Criminology*, 55(2), 465-487.
18. Chu, D. C., Heberton, B., i Toh, A. (2021). Gender Equality and Female Offending: Evidence From International Data Sources. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 65(13-14), 1496-1519.
19. Cid, J., i Martí, J. (2015). Imprisonment, Social Support, and Desistance: A Theoretical Approach to Pathways of Desistance and Persistence for Imprisoned Men. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 61(13), 1433-1454.
20. D'Unger, A. V., Land, K. C., i McCall, P. L. (2002). Sex Differences in Age Patterns of Delinquent/Criminal Careers: Results from Poisson Latent Class Analyses of the Philadelphia Cohort Study. *Journal of Quantitative Criminology*, 18(4), 349-375.
21. De Coster, S.; Cornell Zito, R. (2010). Gender and General Strain Theory: The Gendering of Emotional Experiences and Expressions. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 26(2), 224-245.
22. DeLisi, M. (2002). Not just a boy's club: An empirical assessment of female career criminals. *Women & Criminal Justice*, 13(4), 27-45.
23. DeLisi, M. (2005). *Career criminals in society*. Thousand Oaks, CA, USA: Sage Publications.
24. Doležal, D. (2009). Kriminalna karijera. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 30 (2), 1082-1107.
25. Doležal, D., Mikšaj -Todorović, L., i Butorac, K. (2015). Kriminalna karijera i kriminalni životni stil žena. U K. Butorac (ur.), *Zbornik sažetaka radova IV međunarodne znanstvenostručne konferencije "istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu*. 320-329. Zagreb, MUP.
26. Državni zavod za statistiku (2021). *Žene i muškarci u Hrvatskoj 2021*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
27. Edelstein, A. (2015). Rethinking conceptual definitions of the criminal career and serial criminality. *Trauma, Violence, & Abuse*, 17(1), 62-71.
28. Ezell, M. E. (2007). Examining the Overall and Offense-Specific Criminal Career Lengths of a Sample of Serious Offenders. *Crime & Delinquency*, 53(1), 3-37.
29. Farrington, D. P. (2003). Key results from the first forty years of the Cambridge study in delinquent development. In *Taking stock of delinquency* (pp. 137-183). Springer, Boston, MA.
30. Farrington, D. P. (2007). Advancing Knowledge About Desistance. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(1), 125-134.

31. Farrington, D. P., Jolliffe, D., i Coid, J. W. (2021). Cohort profile: The Cambridge Study in delinquent development (CSDD). *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 7(2), 278-291.
32. Farrington, D. P., Ttofi, M. M., Crago, R. V., i Coid, J. W. (2014). Prevalence, frequency, onset, desistance and criminal career duration in self-reports compared with official records. *Criminal behaviour and mental health : CBMH*, 24(4), 241–253.
33. Fontaine, N., Carbonneau, R., Vitaro, F., Barker, E.D., i Tremblay, R.E. (2009). Research review: A critical review of studies on the developmental trajectories of antisocial behavior in females. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50 (4), 363-385.
34. Forsyth, C. J., i Marckese, T. A. (1995). Female participation in three minor crimes: a note on the relationship between opportunity and crime. *International Journal of Sociology of the Family*, 25(1), 127–132.
35. Hochstetler, A., DeLisi, M., i Puhmann, A. M. (2007). Toward an integrated model of offending frequency: A replication study. *Justice Quarterly*, 24(4), 582-599.
36. Humphrey, T., i Gibbs Van Brunschot, E. (2017). Measurement Matters: Offense Types and Specialization. *Journal of Interpersonal Violence*, 00(0), 1-24.
37. Ilijić, Lj. (2019). Odustajanje od kriminala – pojam, faktori i teorijske osnove. *Zbornik instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 38(1), 65-81.
38. Jadrešin, A., i Mustapić, J. (2014). Žene koje čine kaznena djela. *Život i škola*, 32(2), 129-136.
39. Jensen, V. (2011). *Women Criminals: An Encyclopedia of People and Issues* (Volume 1). Santa Barbara, CA, USA: ABC-CLIO.
40. Kazemian, L., i Farrington, D. P. (2006). Exploring Residual Career Length and Residual Number of Offenses for Two Generations of Repeat Offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43(1), 89–113.
41. Kovčo Vukadin, I. (2018). Kriminalitet žena u Hrvatskoj: opseg, struktura i odgovor. U: Plesničar, M., Šelih, A. i Filipčić, K. (ur.) *Ženske in kriminaliteta: značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo*. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti i Inštitu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, str. 63-89.
42. Kruttschnitt, C. (2013). Gender and Crime. *Annual Review of Sociology*, 39(1), 291–308.
43. Kyvsgaard, B. (2003). *The criminal career: The Danish longitudinal study*. Cambridge University Press.
44. Laub, J. H., i Sampson R. J. (1988). Unraveling families and delinquency: a reanalysis of the Gluecks' data. *Criminology*, 26(3), 355–380.
45. Laub, J. H., i Sampson, R. J. (2001). Understanding Desistance from Crime. *Crime and Justice*, 28, 1–69.

46. Liu, J., Francis, B. i Soothill, K. (2011). A longitudinal study of escalation in crime seriousness. *Journal of Quantitative Criminology*, 27(2), 175-196.
47. Lulham, R., i Ringland, C. (2010). Change in offence seriousness across early criminal careers. *Crime and Justice Bulletin*, 141, 1-11.
48. MacDonald, J. M., Haviland, A., Ramchand, R., Morral, A. R., i Piquero, A. R. (2014). Linking Specialization and Seriousness in Criminal Careers. *Advances in life course research*, 20, 43–55.
49. MacLeod, J. F., Grove, P., i Farrington, D. (2012). *Explaining criminal careers: Implications for justice policy*. Oxford University Press.
50. Mallicoat, S. L. (2018). *Women, gender and crime*. Thousand Oaks, CA, USA: Sage Publications.
51. Mallillin, A. Z. Z. C. (2006). *The criminal career profile: a measure of criminal careers* (Doktorska disertacija). Department of Psychology, Saskatoon, University of Saskatchewan.
52. Nicholls, T. L., Cruise, K. R., Greig, D., i Hinz, H. (2015). Female offenders. In B. L. Cutler & P. A. Zapf (Eds.), *APA handbook of forensic psychology, Vol. 2. Criminal investigation, adjudication, and sentencing outcomes* (pp. 79–123).
53. Nieuwebeerta, P., Blokland, A. A., Piquero, A. R., i Sweeten, G. (2011). A life-course analysis of offense specialization across age: Introducing a new method for studying individual specialization over the life course. *Crime & Delinquency*, 57(1), 3-28.
54. Osterman, L. A. M. (2022). Longitudinal cross-national perspectives on female desistance: The role of social and emotional capitals in female narrations of maintaining change. *European Journal of Probation*, 14(1), 21–39.
55. Pedersen, M. L. (2018). Do offenders have distinct offending patterns before they join adult gang criminal groups? Analyses of crime specialization and escalation in offence seriousness. *European Journal of Criminology*, 15(6), 680-701.
56. Petras, H., Nieuwebeerta, P., & Piquero, A. R. (2010). Participation and frequency during criminal careers across the life span. *Criminology*, 48(2), 607-637.
57. Pettitway, L. E. (1987). Participation in crime partnerships by female drug users: The effects of domestic arrangements, drug use, and criminal involvement. *Criminology*, 25(3), 741-766.
58. Piquero, A. R., Brame, R., i Lynam, D. (2004). Studying criminal career length through early adulthood among serious offenders. *Crime & Delinquency*, 50(3), 412-435.
59. Piquero, A. R., Farrington, D. P., i Blumstein, A. (2003). The criminal career paradigm. *Crime and justice*, 30, 359-506.
60. Piquero, A. R., Farrington, D. P., i Blumstein, A. (2007). *Key issues in criminal career research: New analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development*. Cambridge University Press.

61. Rhodes, W. (1989). The criminal career: Estimates of the duration and frequency of crime commission. *Journal of Quantitative Criminology*, 5(1), 3–32.
62. Simpson, S. S., Yahner, J. L., i Dugan, L. (2008). Understanding Women’s Pathways to Jail: Analysing the Lives of Incarcerated Women. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 41(1), 84–108.
63. Soothill, K., Fitzpatrick, C., i Francis, B. (2009). *Understanding criminal careers*. Willan Publishing.
64. Stattin, H., Magnusson, D., i Reichel, H. (1989). Criminal activity at different ages: A Study Based on a Swedish Longitudinal Research Population. *The British Journal of Criminology*, 29(4), 368–385.
65. Steffensmeier, D., i Allan, E. (1996). Gender and Crime: Toward a Gendered Theory of Female Offending. *Annual Review of Sociology*, 22(1), 459–487.
66. van Koppen, M. V. (2018). Criminal career dimensions of juvenile-and adult-onset offenders. *Journal of developmental and life-course criminology*, 4(1), 92-119.
67. van Schellen, M., Apel, R., i Nieuwbeerta, P. (2012). “Because you’re mine, I walk the line”? Marriage, spousal criminality, and criminal offending over the life course. *Journal of Quantitative Criminology*, 28(4), 701-723.
68. Warren, M. Q., i Rosenbaum, J. L. (1986). Criminal careers of female offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 13(4), 393-418.
69. Women’s Criminality in Europe, 1600–1914. (2020). In M. Van der Heijden, M. Pluskota, i S. Muurling (Eds.), *Women's Criminality in Europe, 1600–1914* (pp. 1-25). Cambridge: Cambridge University Press.
70. Zara, G., i Farrington, D. P. (2009). Childhood and adolescent predictors of late onset criminal careers. *Journal of youth and adolescence*, 38(3), 287–300.